

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮-૩૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૧૦૮૮૧૨૫૪

વિષય ૨૪૩૩.૬

વિજય-ધ્વજ

મહાત્મા જેમ્સ ઍલન કૃત 'લાઇફ િયફન્ટ'
ઉપરથી સુધારા વધારા સાથે

લખનાર

રતિપતિરામ ઉ. પંડ્યા, બી એ
સાન્તાક્રુઝ ['મુબઈ']

પ્રકાશક —

જીવનલાલ અમરશી મહેતા,
મપાઈક — " જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા, ' અમદાવાદ

પ્રથમ રૂ. ૦-૬-૦.

આવૃત્તિ પહેલી.

પ્રત ૧૦૦૦.

૯ મ ૧૯૨૧

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાત કાપોટ્ટાઈટ સમાજ

(મત પ્રગટના હક્ક નવા મેન છે)

અમદાવાદ:

કાગુરુ દકશાગમા ધી સુર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટ ગ પ્રેસમા
મુજયદલાઈ ત્રીકમલાલે છાપ્ય.

પ્રસ્તાવના.

મહાત્મા જેમ્સ અલ્લનનાં કેટલાંક પુસ્તકોના અનુવાદ તથા ભાષા-ત્રણે બહાર પડી ગયા થઈ આ પુસ્તકનો અનુવાદ સમાજને કદાચ ઉપયોગી થઈ પડશે, એવી આશાથી આ પુસ્તક ગુજરાતના ચરણ-માં ધરતાં અમ્હે અમ્હારી ભાતને ભાજ્યશાળી ગણીએ છીએ જે કે વિચારો બધાએ જેમ્સ અલ્લન ના જ છે, છતાં એક સુશિક્ષિત ગુજરાતીને બરાબર રૂએ, તેવી રીતે ગુજરાતી ભાષામાં ગોઠવવાનો અમ્હે અમ્હારાથી બની શક્યો તેટલો સારો પ્રયત્ન કર્યો છે

ગુજરાતમાં નૈતિક જીવન ધીરે ધીરે અદ્યથ થતું જાય છે, તેનૂ કારણ સચોટ અસર કરના નૈતિક પુસ્તકોનો અભાવ જ છે નીતિમય જીવન ગાળવું, એ તો ગાથુથીની મ.થે જ આપણા આર્યજીવનમાં ઉતરે છે, પણ હામણા કોણ બાણે કેવાયે સંયે ગે પ્રવર્તે છે, કેવૂયે વાત વરણ રચાયૂ છે, કે નીતિ મ્હામે હાથ ધાય છે ! જે સમયમાં નીતિના પાઠે

આર્યભાષાઓ પ્રાતઃસ્મરણીય ગણતી, જે સમયે
જીવન એટલે જ નીતિ, એ ભાવના રંગેસ્મરમા બ્યાપી
રહી હતી, તે સમયની જીવન-નદીઓ રસના પૂરથી
છલકાતી, સાચા આનન્દના લહાવા લેવાતા, અને
જીવન મધૂરા અને રૂપાળા લાગતા અરે ! એ સમય
કયા ! અને અનીતિને જ જીવનમા પ્રાધાન્ય આપી,
ફીક્કી મુખકાન્તિવાળાં મૃગજળ સમાન મુખમા જ
ખાખોચીઆના દેડકાની પેઠે મુખ માનનાર, હાલની
પ્રજાનો સમય કયા ! મુકાળ અને દુઃકાળ એ
મનુષ્ય-સમુદાયની જ કૃતિઓ છે જે મનુષ્ય-સંઘ
સારા કામો કરે, તો મુકાળ, અને ખોટાં કામો કરે
તો દુઃકાળ ! મનુષ્ય-સંઘ જેવૂ વાતાવરણ રચશે
તેવા જ ફળ તે મેળવશે

અનીતિમા ધીરે ધીરે આગળ વધતૂ ગુજરાત
નીતિમાં વળી પાછું પ્રવેશ કરે, એ જ આ પુસ્તક-
નો હેતુ છે. ગુજરાતની ધન્ય ધડી તો તે જ
ધશે, કે જ્યારે ઘેરે ઘેર સાચા આનન્દો ભોગવાશે,
અને જીવનની વિકલ્પ-પતાકા ઘેરે ઘેર ફરકશે.

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ
૧ ધીરજ અને શ્રદ્ધા	૧—૧૬
૨ પુરુષત્વ અને સહૃદયતા .	૧૭—૩૦
૩. શક્તિ અને સત્તા. ..	૩૧—૪૩
૪ મન સચમ અને સુખ. ...	૪૪—૫૪
૫. સાદાર્થ અને સ્વતંત્રતા. . .	૫૫—૬૬
૬ સાચા વિચાર.	૬૭—૭૪
૭. શાન્તિ.. . .	૭૫—૮૦
૮. મનુષ્યનું સામ્રાજ્ય—	
જ્ઞાન અને વિજય.	૮૧—૮૬

મહારી એ સ્વર્ગસ્થ હોતોને જ તેમના
હોતાના સ્વભાવથી પ્રેરાઈ
આ પુરતક જાનૃભાવે
અપણુ કડં ધું

જેમ્સ એલન કૃત પુસ્તકો.

તત્વચિંતન } યાને નિત્યપાઠ શિક્ષાપત્રી-આ
 પુસ્તકમાં દુર્ન્યાય પરના કોષ પદ
 ધર્મ-પદને બાધક ન થાય તેવાં ને હમેશાં પાઠ કરવા
 જેવાં સામાન્ય નીતિ-ધર્મ વિશેનાં સૂત્રો છે તા. ૧ લી
 બનેવારીથી ૩૧ મી દીસેબર સુધીના ૩૬૫ દિવસમાં
 દરરોજ પાઠ કરવા માટે તે તારીખવાર મુકલા છે ને તેથી
 નિત્યપાઠ કરવા સર્વ એક નૈતિક બા ધાર્મિક ઉત્તમ પુસ્તક
 તરીકે ઉપયોગ કરવા યોગ્ય છે ચુબરાતી બાષામાં આવું
 પુસ્તક બીજી કોઈ નથી. જાણી જાણીને ઉત્તમ ને જીટના પામ
 પુલની બધાં છે. કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

સ્વર્ગની સામગ્રી. } (વિચાર તેનું વર્તન.)
 મહાત્મા જેમ્સ એલનના
 જીવનચરિત્ર સાથે. લેખક રાષ્ટ્ર દોષતસિંહજી સીસોદી
 આ આ પુસ્તકમાં મહાત્મા જેમ્સ એલનનું કુલ
 જીવનચરિત્ર આપેલું છે તે ઉપરાંત 'કર્મયોગ એટલે પુરુષાર્થ'
 કેવી રીતે સધાય તે વિશેનું લગભગ લગવદ્દગીતાને મળતું જ
 સરથ બાષામાં વિવેચન છે-કિં-આઠ આના.

પશુમાંથી દેવ. } જા કર્તા મોહનરાવ વિદ્યદાસ
ગાંધી, બી. એ. એલ. એલ. બી.
તથા ઉપોદ્યાનલખનાર બધા સાગર આ ન્હાના પુસ્તકના
સાત પ્રકરણો પાડી તેમાં માણસ પોતાના જીવન માટે ઉચ્ચ
સ્થિતિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે, તે વિશેનું મનનીય વિવેચન
કે બપાઇ બપાઇ ઉત્તમ છે, કિ. આઠ આના.

માનવવિચાર અને તેની શક્તિઓ.

“ એક આ મેન ચિન્થક ” તથા “ આઉટ ફ્રોમ ધિ હાર્ટ ”
એ બે પુસ્તકોનું ભાષાન્તર સાથે કર્તા રા. બીમાલકર ચર્મા
શ્રેય પુરુ કિંમત ૦-૮-૦.

વિજયદેવજી. } મ. એલનના પુસ્તક ઉપરથી જરૂ-
રીયાત સુધારા વધારા સાથે કર્તા
રા. રતિપતિરામ ઉ. પંડ્યા, બી. એ. કિંમત આઠ આના.

મગવાનું ઠેકાણું —

જીવનલાલ અમરશી મહેતા,
પીરમલ્લારોડ, અમદાવાદ

વિજય દ્વજ.

૧. ધીરજ અને શ્રદ્ધા.

મનુષ્યના જીવનમાં ઘણા વિકટ પ્રસંગો આવે છે; જોવા પ્રસંગોએ જે મનુષ્ય શાન્તિથી અને ધીરજથી પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે, તે મનુષ્ય જીવનમાં ઘણાં કાર્યોમાં વિજય મેળવે છે. મનુષ્યના જીવનનો ઉદ્દેશ ત્યારે જ સફળ થાય છે, કે જ્યારે મનુષ્ય સત્યનું સેવન કરે છે, જ્યારે અસદ્ય દુઃખો ભોગવ્યા પછી પણ જ્ઞાન અને ધીરજ વધારવા સતત પ્રયત્ન તે કરે છે, અને જ્યારે પોતાના અંતર શુભથી તે દબાઈ જતો નથી. અંતર શુભથી દબાઈ જનાર મનુષ્ય મનુષ્યત્વ શુભાવી નાખે છે; જોવા મનુષ્ય કરતાં પશુઓ પણ હંભર હંભર

સારા હોય છે, એવા મનુષ્યને નાશ પણ નહોતો થાય છે, ઘણા જ્ઞાની યેગીઓ, અને ઈશ્વરી અશા-
વતારી પુરુષોએ અતરશત્રુથી નહિ દબાઈ જવાની
વાત વારેવારે ભાર દઈ દહેલી છે અતરશત્રુઓને
દબાવવામા જેવી તેવી ધીરજ કાઈ નભી શકતી નથી
દુર્ભાગ્યની વાત એ છે, કે હાલ અંતર શત્રુથી
દબાઈ ગયેલો પ્રજાનો મોટો ભાગ દેખાઈ આવે છે
અદ્ય આયુષ્ય, રોગી ભવન, અને દુષ્કાળ એટલા
બધા સર્વવ્યાપી થવા લાગ્યા છે, કે અતરશત્રુઓને
દબાવવાની વાત પણ કેંઈ માનતૂં નથી, અને સર્વે
એવી વાત કરતા અને સાબળતા હસે છે

આનન્દની વાત તો એટલી જ છે, કે ભવનના
ઉદ્દેશોને સફળ કરનારા મનુષ્યોની સંખ્યા દિને
દિને વધતી જાય છે ભવન શૂં, એ દરેક મનુષ્યને
ધીરે ધીરે સહમજાવા લાગ્યું છે નિશાળમા બેઠેલા
એક શિખાઉ બાળકની પેઠે મનુષ્ય આ ભવન
ગાળે છે ભવનના પ્રસંગોમા જેમ જેમ ઠોકરો
મનુષ્યને વાગે છે, તેમ તેમ તેની હુદ્દિના પડળો

ભિષકતા જાય છે. આમ ઠોકરો ખાતાં ખાતાં જ દુનિયાની મ્હોટી વસ્તી નાશ પામતી જાય છે. આખર અવસ્થા સુધીયે મનુષ્ય શિખાઉ બીજાક જેવો જ રહે છે. જો મન દઢ હોય છે, તો જ હું, ખ અને અજ્ઞાન દૂર કરી મનુષ્ય જીવનમા સાચું જ્ઞાન મેળવે છે, અને પ્રપુલ્કિત હૃદયે જીવન-સાગર તરી જાય છે. જીવનમા મનુષ્યને ખાવી પડતી ઠોકરોનું મૂળ કારણ મૂર્ખતા છે. ઠોકરો ખાઈને જીવન પૂરું કરવાને જ શું મનુષ્ય જન્મ્યો છે? ના જ્યારે તેની બુદ્ધિ ખીલે છે, ત્યારે તેનામા શ્રદ્ધાનો જન્મ થાય છે; શાન્તિ અને જ્ઞાન તે ત્યારે જ મેળવે છે. શ્રદ્ધા, શાન્તિ, અને જ્ઞાનની ત્રિપુટીથી તેના હૃદયો અને અજ્ઞાન દૂર થાય છે.

મનુષ્યજીવનમા જેટલા હૃદયો ખાવી પડે છે, તે બધા ઘણા ઊંડા હોય છે, આવાં ઊંડાં મૂળવાળાં હૃદયોને શોધી કાઢી, તેમનો જડમૂળથી નાશ કરવાની શક્તિ મનુષ્યમા રહેલી છે. મનુષ્યની લાગણીઓ વિષયી હોય છે, આ લાગણીઓને કુમાર્ગે

દોરવાથી જેમ અપાર દુઃખ ઉપજે છે, તેમ એમને સુમાર્ગે દોરવાથી અનહદ સુખ ઉપજે છે. આ ત્રિપથી લાગણીઓ મનુષ્યમાં બે રીતે રહી શકે છે. સેવક તરિકે અને શેઠ તરિકે આ લાગણીઓ મનુષ્યમાં વાસો કરે છે. આ લાગણીઓ બે મનુષ્યના જીવન ઉપર અમલ ચલાવવા માટે છે, તો તે મનુષ્ય દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે, અને કેવળ પરાધીન જીવન ગાળે છે પણ બે આ લાગણીઓને ઈર્ષ્યા-ધીન સેવક તરીકે પાળવામાં અને પોષવામાં આવે, તો મનુષ્ય સુખને હસ્તામલક કરી શકે છે. તીકના ટોળાની માફક દુઃખો પણ મનુષ્યજીવન ઉપર જોકે સામટાં આવી પડે છે, અને મનુષ્યજીવનને કલુષિત બનાવી દે છે.^૧ આ દુઃખો સ્વામે મનુષ્યને ભારે મુદ્દ કરવૂં પડે છે, અને આ મુદ્દ ઘણું ભય-

---

૧. મહાન કવિ શેક્ષ્પીયર પણ એમજ કહે છે -

When sorrows come, they come not
single spies,
But in battalions;

કર હોય છે. અને તેનું પરિણામ કળી શકાતું નથી. પરંતુ ઘણું ખર્ચ આ મુદ્દમાં મનુષ્ય કરતા હું જો જ વિક્રયવંત થાય છે. આનું કારણ મનુષ્ય પોતે જ છે કારણ આ હું જો મનુષ્યના પોતાના મનમાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ સ્વતંત્ર હોતાં જ નથી; છતાં મનુષ્ય જ્યારે એ હું જોને પોતાના મનમાં ઉત્પન્ન કરે છે, ત્યારે વાંછીનાં જાણીની પેઠે તે હું જો પોતાના ઉત્પન્ન કરનાર મનુષ્યને જ ખાઈ જાય છે. જે મનુષ્ય હું જોને મનમાં સ્થાન આપતો નથી, તે ધીરજ ધારી શકે છે, અને સુખી જીવન ગાળી શકે છે.

સૃષ્ટિના ક્રમમાં જે મનુષ્ય ન્યાય જીએ છે, અને સમાજની આર્થવૃત્તિમાં જે મનુષ્ય આસ્થા રાખે છે, તેનું જીવન વિકસી અને સફળ થઈ શકે છે. જે મનુષ્ય પોતાની પ્રવૃત્તિ શક્તિઓને ખીલવવાની ઇચ્છા રાખે છે, અને જે પોતાના હૃદયને દુઃખ અને પ્રસન્ન રાખવાના પ્રયાસ કરે છે, તેવા મનુષ્યે તો પોતાના અંતરમાં વસતી આર્થવૃત્તિઓનો ત્યાગ

કરવો જોઈએ નહિ સૃષ્ટિના કમનૂ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ
 અવલોકન કરવું, અને સ્વતંત્રતાનો સ્વાદ આપવો,
 એ મનુષ્યના જીવનનું સાધ્ય હોવું જોઈએ આ
 ક્ષાધને ક્ષાનમા રાખી, જીવન વીતાવતા મનુષ્યને
 જે જે અનુભવો મળે છે, તે અનુભવો ખીજી રીતે
 એકદમ સહેલાઈથી મળી શકતા નથી મનુષ્ય પો-
 તાની જ દયા ખાય છે, પોતાને જ અન્યાય થયેલો
 જુઓ છે, પણ જ્યારે મનુષ્ય આખ ઉઘાડી ચારે
 તરફ દૃષ્ટિ ફેરવે છે, ત્યારે તેની કલ્પના મૃગજળ
 જેવી જણાય છે ખોટી કલ્પનાઓ કરવાથી મનુષ્ય-
 ને અનુભવો મળી શકતા નથી, અને અનુભવો
 મળ્યા વિના સ્વતંત્ર જીવન ગાળી શકાતું પણ નથી
 મનુષ્યોને મળેલા અનુભવોમા શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ
 આ શ્રદ્ધા વિના તેનું સ્વતંત્ર જીવન ખીલી
 નીકળતું નથી

તમને જે જે દુઃખ પડે, તેમાથી શિખામણ
 લેવાની ટેવ પાડો જેને દુઃખમાથી શિખામણ લે-
 વાની ટેવ પડી હોય છે, તેને દુઃખોની સત્તામણી

ળહું સાલતી નથી આવા મનુષ્યો દુ ખોને નોતરે છે, અને દુ ખો જેમ જેમ આવે છે, તેમ તેમ તેમના સામૂ જોઈને હસે છે. પત્નીના મરણ સમયે “ લલૂ થયૂ ભાગી જંગલ ” કહેનારા ભક્તરાજ નરસિંહ મહેતાનૂ માહાત્મ્ય ત્યારે જ સ્હમજાય છે દુઃખથી ડરી ન જતા, તેની સામે જવૂ, અને શાન્તિથી તે દુ ખોને સહી જવા, અને પોતાનાં કરી લેવા, એમા ધીરજની ઘણી જરૂર છે દુ ખો-માથી મળેલા અનુભવોને લીધે ચારિત્ર્યનૂ બધ-રણુ ઘણા ઊંચા પ્રકારનું બને છે, અને જીવન-સરણી સુખમય જ ભાસે છે

શ્રદ્ધા શ્વેતવર્ણી ઊંચા છે, અને પૂર્ણ જ્ઞાન રૂપી દિવસના આરભમા જ તે શોભે છે તેના વિના યુદ્ધિબળ પ્રાપ્ત થઈ શકતૂ નથી, તેમજ મનની અચલ દૃઢતા સાધ્ય થઈ શકતો નથી શ્રદ્ધાવાન મનુષ્ય દુનિયાના દુ ખોથી દમ ઇ જતો નથી જ્યારે તે દુ ખોથી ઘેરાય છે, ત્યારે સ્હેજ પણ ગભરાયા વિના પોતાના સાધ્ય તરફ દૃષ્ટિ રાખી, દુઃખના ભાલ

અધિક રમાં થઈને પણ ધીરજ ને હિમ્મતથી તે પોતાનો માર્ગ કાઢે છે. અને જ્ઞાન-સૂચનાં કિરણો વડે હુ.ખ-વાદળાં ફર કરી પોતાના જીવનને જ્વલત બનાવે છે આ જ્વલત જીવનનો પ્રકાશ ધણે ફર સુધી પડે છે, અને શાન્ત રવત ત્ર પવન ફૂંકાય છે

સત્યના જગમા જેઓને શ્રદ્ધા હોતી નથી તેઓ દુનિયાની કુટિલતાની ભલકમા અંજાઈ નિર્જનજ બને છે દુષ્ટતાની ભલક બહુ ભારે હોય છે, અને તે ભલકમા પતંગવત્ અપહાવવાનૂ દરેકને મન થાય છે. આવી ભલકમાં અપહાવનારાઓ પતંગવત્ નાશ પામે છે. આ ક્રિયા કોઈ રીતે અચેત્ત નથી, કારણ જે મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં સત્યને જીવ્યું સ્થાન નથી આપી શકતો, તે અસત્યને ઉત્તેજન આપે છે, અને જીધે માર્ગે દોરાઈને અસત્યના લાભ લેવા લલચાય છે

પોતાના જ દોષને લીધે જેઓ જીવનમાં સફળ થઈ શકતા નથી, તેઓ પારકાના જ દોષ નિહાળે છે.

પારકાના દોષોને લીધે તેઓ પોતાના જીવનમાં સફળ ન થયા, એવું તેઓ તો માની લે છે, અને ખીલઓને પણ મનોવવા ચત્નો આદરે છે. તેઓ કહે છે કે—“જો ખીલ મનુષ્યો લુચ્ચા અને હગલ-ખજ ન હોત, તો અમારું જીવન ક્યારનૂંયે સફળ થયું હોત. ખીલ મનુષ્યોએ જો અમને છિન્યાં ન હોત, નીતિને રસ્તેથી બદલ કર્યાં ન હોત, અને જો અમને અવનતિને માર્ગે દોર્યાં ન હોત, તો અમે તો બધા નિર્દોષ, પ્રમાણિક અને સુલક્ષણ હતા. આ બધાંયે નિશ્ચયપદ છે. જ્યારે તેઓ એમ કહે છે કે, “જો ખીલઓની માફક અમે દુષ્ટ અને સ્વાર્થી થયા હોત, તો અમે પણ તેમની માફક જ છિન્યું સ્થ ન મેળવી શક્યા હોત. અમે નિઃસ્વાર્થી સ્વભાવવાળા થયા, એજ અમારું દુર્ભાગ્ય છે.” આવા આત્મસ્થાવી પુરુષો સરાસારનો તક્ષત જેઇ શકતા નથી. તેઓને મનુષ્ય બાત ઉપર, અને સંસારના સારાંશ ઉપર જરાયે વિશ્વાસ હોતો નથી. પારકાનાં છિદ્રો એવાથી તેમની દષ્ટિ હમેશાં દુર્ગુણો તરફ જ દોરાય છે. પોતાની બાતને તેઓ જુની માને છે,

અને પોતે નિર્દોષ હેવા છતાં દુઃખી છે, તેથી ઇશ્વરને અન્યાયી ગણે છે પોતાના જ દોષ જોવાને બદલે તેમને આખી દુનિયા દુષ્ટ અને સ્વાર્થી દેખાય છે. તેમના અત કરણુમાં દુષ્ટ વૃત્તિઓનું સામ્રાજ્ય ધીરે ધીરે સ્થપાય છે, અને તેમનું જીવન-નાવ અવશે માર્ગે દોરાય છે સૃષ્ટિના ક્રમમાં સારા માણસોને કચડ ઇ જતા, અને દુષ્ટ માણસોને 'જય' પ્રાપ્તતા તેઓ જુએ છે અજ્ઞાનને લીધેજ તેઓનાં નિર્ભય મન ઉપર અન્યયની છાપ પડે છે તેઓ પોતાની બાતને દુઃખી, દરિદ્ર, છતાં નિર્દોષ માને છે

જીવનની સચી કિમ્મત સ્કંધમજનારાઓએ, અને આક્યાત્મિક ઉન્નતિ ઇચ્છનારા મનુષ્યોએ પોતાના મનને તદ્દન નિર્મળ રાખવું જોઈએ જીવનમાં વિજય મેળવવાને માટે, અન્યાય, કપટ અને સ્વાર્થને જ જેઓ ઉત્તમ સાધનો માને છે, તેઓ ખરેખર દુર્ભાગ્ય, વિપત્તિ અને પરાજયને પોતાને માથે બેઠોરી લે છે સદ્ગુણોની વિસર્જના કરી 'દુર્ગુણો'નું આવહાન કરનાર કિયો પુરુષ સુખ મેળવી શકશે ?

જે મનુષ્ય દુર્ગુણોને સદ્ગુણો કરતા વધારે બળવાન
ગણે છે, અને દુષ્ટ માણસોને વધારે મુખી મને
છે, તે જાતે જ દુર્ગુણી અને દુષ્ટ હોય છે કમળો
થયો હોય, તે ખરે પીળૂ જ દેખે છે ।

દુનિયામા બહારથી જોનારને એમ જણાઈ
આવ્યા વિના નથી રહેતું, કે દુનિયામા દુરચર ઘણો
જ ચાલે છે, દુરાચારી મનુષ્યો ઊંચું સ્થાન ભોગવે
છે, અને સારા મનુષ્યો બાપડા કચડાયલા જ રહે છે
આ દેખાવ ખરેખર મૃગજળ જેવો છે દુરાચારી બની
આક્રિષ્ટિ ઊંચી પદવીઓ ભોગવવી, કે મોજશોખ
ભોગવવા, એમાજ જીવન સમાઈ જતૂ નથી આવા
દુરાચારી મનુષ્યોના અતરમા તેમને એક કીડો
છાનો છાનો એવા ફેલાવી ખાય છે, કે તેમના બધાં
સુખને નીરસ બનાવી દે છે સાફ દિલથી જ્યારે
તેમના જીવન તપાસવામાં આવે છે, ત્યારે જ તેમના
જીવનની સૂક્ષ્મ ગુણો જણાય છે, અને ન્યાયી,
સદ્ આરી, તથા નિષ્કપટી જીવન વિજયવંત છે, એ
સત્ય ત્યારે જ સ્પષ્ટમળાય છે.

નીતિમય જીવનની હાલ ઘણી વાતો કરવામા આવે છે આ બતાવી આપે છે, કે દુનિયામા અનીતિ અપાર છે. અનીતિ સાથે દુનિયામા દુ ખો પણ તમને ઘણા જડી આવશે, કારણ અનીતિ અને દુ ખા કાર્ય કારણનો સંબંધ ધરાવે છે નીતિમય જીવન ગાળનારી વ્યક્તિઓની પણ આ દુનિયામા ખોટ નથી. વળી એટલું થે ચોક્કસ, કે એવી વ્યક્તિઓ સુખી છે, કારણ નીતિ અને સુખ કાર્યકરણનો સંબંધ ધરાવે છે

અન્યાયી વર્તનથી જેનું જીવન કલુષિત થયું નથી, દુ ખથી જે સમૂળગો ડરતો નથી, અને વિપત્તિઓથી જે લગારેય મૂઝાતો નથી, તે મનુષ્ય સાચું જીવન ગાળે છે આવા સાચા જીવનમા સત્તા અને સ્વતંત્રતા સમાઈ છે, તે સત્તા અને સ્વતંત્રતામા જેને શ્રદ્ધા હોય છે, તેને કોઈપણ પ્રકારની અડચણ નડી શકતી નથી નિરાશા તો તેને કહીએ થતી જ નથી અણધાર્યા બનાવો બનવા છતાં તેમનાં કાર્યો અપ્રતિહત થયાં જાય છે.

કદાચિત્ પ્રતિકૂળ સયોગોથી તેમનાં કાર્યો ધારેલાં ફળ નથી આપતા તો તેમના ઉત્સાહ અને આશા વધતાં જાય છે. તેઓ કહીયે નિરાશ તો થતા જ નથી, તેમના પ્રયાસો વધારે વેગવાન થાય છે એક વખત નિષ્ફળ થયા પછી તો તેઓ ધાર્યા કરતાયે વધારે મેળવવા બમણા ભેદથી ધસે છે. આખરે તેઓ સફળ થયા વિના રહેતા જ નથી નિષ્ફળતાથીયે તેમનું જીવન દૃઢ થતું જાય છે, અને તેમનું ચારિત્ર્ય ઘડાય છે.

કદાચ યુદ્ધમાં શત્રુના ધસારા સામે ટકી રહેવાને મનુષ્ય ધૈર્ય રાખી શકે, અથવા જંગલમાં વસતાં હિંસક પશુઓ સામે ધીરજથી ટકી શકે, પણ તે જ મનુષ્ય જીવનમાં આવતા વિકટ પ્રસંગો સામે ધૈર્ય રાખી શકતો નથી, ધીરજથી આત્મબળ ઉપર શ્રદ્ધા જીવજે છે. ધીરજ દ્વાની સહચારિણી છે.

મહીલીઆ સ્વભાવવાળો, ચિંતાતુર, નિરાશ મહેલો મનુષ્ય ધાર્મિક આસ્થાવાળો અને જ્ઞાની હોય,

છતાયે તેનામા શ્રદ્ધ નથી; કારણ જ્યાં શ્રદ્ધા છે, ત્યાં
ધીરજ અને ઉત્સાહ હોય છે સાચું મનોબળ મે.સ
કરવું હોય, તે શ્રદ્ધા કઢીયે ન ત્યજશે.

શિખામણના શબ્દો ઘણાં એ કહેલાં છે, અને ઘણાં એ
પોતાના વિચારો વારે વારે બદલ્યા હશે તેથી
બંધાનાં કહેવા ઉપર ધ્ય ન ચાલવા કરતાં જે સત્ય
જોઈ અને કહી શકે છે, તેજ તમારો સાચો શુરુ છે
લકતો હોવનો જેઓ દાવો કરે છે, જેઓ મહિર-
મા સાધુઓ બનીને બેઠેલા હોય છે, તેઓજ ઘણી
વાર ઈશ્વરમા સચી શ્રદ્ધા રાખનારા હોના નથી.
મનુષ્યમા ધાર્મિક લાગણી ન હોય, છતાંયે જો તે
સત્યવાદી હોય, ઉત્સાહી હોય, અને ધૈર્યવાન હોય,
તો તે જ ઈશ્વરનો સાચો લક્ષ્મી છે દુનિયાના
દુ ખોથી પીડાઈ વારે વારે ઈશ્વર સામે ફરીઆદ
કરનારા અને રડતા મનુષ્યોથી ઈશ્વર ઘણો આધો
વસે છે તેમને ઈશ્વરમા શ્રદ્ધા હોતી જ નથી, અને
તેમને ઈશ્વરમા અણુવિશ્વાસ આવે છે. સત્યની જેઓ
અવગણના કરે છે, અને અસત્યને દુનિયામા વિજય

પામતૂ જોઈ જેઓ અજાઈ જાય છે, તેઓ જ અદે-
ખરા નાસ્તિક છે જીવનમા સ્વાર્થને લીધે ઘણા
વિકટ પ્રસંગો ઉત્પન્ન થાય છે, તે ધારે ધૈર્યથી
જીતાય છે આ ધૈર્ય શ્રદ્ધા વિના ટકી રહેતું નથી
આવો ધૈર્યવાન પુરુષ પરાજયમા જ જયનૂ સાધન
જોધે છે હું જો સહન કરવામા, શન્તિનૂ કવચ
ધરણ કરવામા, અને આપત્તિઓની સામે
થવામા ધૈર્ય ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે છે આ
ધૈર્યને લીધે દરેક સત્ય વસ્તુમા તેની શ્રદ્ધા
દઢ થાય છે, અને તેના મન અને હૃદય સ્વતંત્રતા
અને વિજયની લાગણી અનુભવે છે.

મનુષ્ય ! તારા અંતરમા શ્રદ્ધાની દિવ્ય જ્યોતિ
પ્રકટાવ અજ્ઞાનના આઢ અધકારમાંથી પસાર થતા
આ જ્યોતિનો પ્રકાશ તને ચેગ્ય મર્ગે દોરશે
જ્ઞાનના જ્વલત પ્રકાશ આગળ આ જ્યોતિનો
પ્રકાશ ઘણો જ ઝાંખો છે, છતાંયે સંશય
અને નિરાશના અધકારમાંથી તને દેરવને આ
કાશ બસ છે. તારા હૃદયમા ઊછળતા ફૂર વિચારો

શ્રદ્ધાથી જ શાન્ત થશે. આ શ્રદ્ધાને તારા હૃદયમાં
રાખી, તારા જીવનનો માર્ગ સરળ અને દિવ્ય
બનાવ. તારા જીવનમાં નવું જ ચેતન આવશે; અને
તેથી જ તારું જીવન સફળ થશે. ઓ આશાવાદી
મનુષ્ય ! જ્યારે તારું હૃદય અને મન શ્રદ્ધાથી છલ-
કાઈ જશે, ત્યારે તનેય આવનાર મન થશે કે—

હમે છે પ્રભાત આજ ધીમે ધીમે;
હમે છે દિપાનું રાત્રી ધીમે ધીમે
જગે પ્રભુ વિશ્વમાં આજ ધીમે ધીમે,
જગે પ્રભુ જીવમાં આજ ધીમે ધીમે.

—જયો નવંત, ૧ : ૭.

૨. પુરુષત્વ અને સદૃશ્યતા.

સાચા પુરુષને ઇજતા શુણે જે પુરુષમાં હોય છે, તે સાચો પુરુષ છે. મનુષ્ય પુણ્યવાન ત્યારે જ થઈ શકે છે, કે જ્યારે તેનામાં પુરુષત્વ સંપૂર્ણ ખીલેલું હોય છે. સુજનતા અને નીતિ એ બંને જુદી વસ્તુ નથી મનુષ્યનું જીવન ઘણાંયે દુરાચરણોથી કલુષિત થઈ હોય છે. અહંકાર, આત્મ-પ્રસન્નતા, કૃતમતા અને કંભ તેના જીવનમાં ભાર રૂપ હોય છે તેઓ જેમ બને તેમ વહેલા મુખરે એ જરૂરનું છે.

કર્મથી માણસ પોતાની આસપાસ વાતાવરણ રચે છે. મનુષ્ય જેવાં કર્મ કરે છે, તેવું વાતાવરણ તેની આસપાસ થઈ રહે છે. ઘોર કર્મના મનુષ્યની આસપાસ વાતાવરણ પણ ઘોર બચકર જ હોય છે. સત્કર્મી મનુષ્યની આસપાસનું વાતાવરણ શાન્ત અને પ્રેમ ઉપજાવનારું હોય છે. આમ જનસમૂહનું

આખું વાતાવરણ સારા કે માઠા પરિણામ ઉપજાવે છે
 “ દુઃકાળ, રોગ, અને ભયંકર આપત્તિઓ
 જનસમૂહના ઘોર કર્મની આરસી છે; સુકાળ,
 આરોગ્ય અને શાન્તિ જનસમૂહના સત્કર્મનું
 ફળ છે. અર્જુનને ગીતામૃત પાતા પાતા શ્રી કૃષ્ણને
 ઉચ્ચાર કાઢવો પડ્યો છે કે —

યજ્ઞાન્નવતિ પર્જન્યો યજ્ઞઃ કર્મસમુદ્ભવઃ ।

આનો અર્થ તો એજ જનસમૂહના મોટા ભાગના
 સત્કર્મનું વાતાવરણ પર્જન્ય લાવે, એમાં આશ્ચર્ય
 નથી માટેજ શુદ્ધ જીવન ગાળવા ઇચ્છનાર મનુષ્ય-
 મા દલ આદિ દુર્ગુણો હોવા જોઇએ નહિ

દુરાચરણથી મનુષ્ય નિર્વીર્ય થઇ જાય છે તેને
 તેના કામમા કદીયે વિજય મળતો નથી કામકોધાદિ
 નિર્વીર્યતાથીજ ઉદ્ભવે છે સદાચાર મનુષ્યને વીર્ય
 વાન જનાવે છે વીર્યવાન મનુષ્યનામા કામકોધાદિ
 વિશેષ પ્રમાણુમા જોવામા આવતાં નથી. આરંભેલા
 કાર્યો તે વહેલા આરંભી લે છે, અને તે વિજય

વારેવારે મેળવે છે સુખનના મેળવવા માટે પુરુષે તેમજ સ્ત્રીએ વીર્યવાન બનવું જોઈએ અને આત્મ શ્રદ્ધ ને! શુભ ખીલવવે જોઈએ

વૃદ્ધા નારી પતિવ્રતા ।

- એ નિયમાનુસાર સદાચારી મનુષ્યો ખાયલા હોવાથી જ વિનય, પવિત્રતા આદિ શુભોવાળા હોય છે, આવી માન્યતા ઘણાઓ ધરાવે છે આ માન્યતા તદ્દન પયા વિનાની હોય છે જેઓ ખરેખરા વીર્યવાન હોય છે, તેઓજ વિનયી, પવિત્ર અને ધૈર્યવાન હોય છે ઈશ્વરકૃત સૃષ્ટિમા પણ આમજ બને છે ‘કમજોર અને ગુસ્સા યોત’ જેવા કુતરા
- કરતાં વનરાજ ગણાતા બલિષ્ઠ સિદ્ધમા ગભીરતા ઘણી દેખાય છે જેઓ વીર્યવાન હોય છે તેઓ જ ધૈર્યવાન હોય છે.

પશુ-બળ મનુષ્યની સારી વૃત્તિઓને જડ બનાવે છે પશુ-બળથી મનુષ્ય વારેવારે પોતાનું જ્ઞાન ભૂલે છે. આ પશુ-બળ ઉપર જો ચોખ્ખ સંયમ

રખાય, તો જોજ પશુ-ખળ મનુષ્યને જીવનમા આશિર્વાદ રૂપ થઈ પડે છે, અને તેની દિવ્ય શક્તિ-જો બાગૃત થાય છે

મનની શક્તિઓને નિરંકુશ થવા દેવી જોઈએ નહિ આ શક્તિઓને સંયમમા રાખી, તેમને યોગ્ય માર્ગે દોરવાની ટેવ મનુષ્યે પાડવી જોઈએ અત-કરણુ ગમે તેવી લાગણીઓને સહેલાઈથી વશ થઈ જાય છે અત કરણુ સર્વગ્રાહી કરતા સત્યગ્રાહી કરવાની ખાસ જરૂર છે વિકારો આપણા ગુરુ નથી, પણ ગુલામ છે, અને મનુષ્યની ઇચ્છાનુસાર દોરાવાને તેઓ નિર્માયા છે વિકારો ઉપર ગુરુપણું દાખવનાર સાચા પુરુષ નામને લાયક છે તે જ જનસમાજની સાચી સેવા બજાવી શકે છે

- માણસે પોતાના મનમા એમ જ ધારવું જોઈએ,
 • કે ' હું દુષ્ટ નથી મહારા શરીરનું એક પણ અંગ અથવા મહારૂં મન મલીન નથી. કુદરત કદીયે ભૂલ કરતી જ નથી. વિશ્વ સત્ય ઉપર ટકેલું છે; મહારી

શક્તિઓ સારે માર્ગે જ દોરાયલી છે, અને મહારાં કાર્યો સહાયે ઉજાવવા છે ' આમ ધારણા કરવાથીયે મનુષ્ય અવળે માર્ગે જતા અચકાશે તેનું અંત કરણ તેને અવળે માર્ગે જતા એકદમ અટકાવશે અત કરણનો ઉખ વાગ્યા પછી તે કામ કહીયે કરશે નહિ

મનુષ્ય પોતાનું મરણ પોતે જ બંહારી લે છે ' યવાનું હતૂ તેથી થયું ' એ વાક્ય અકાળ મૃત્યુને જરાયે લાગી શકતૂ નથી અકાળે જેટલા મૃત્યુ થાય છે, તે બધાયે દૂર કરી શકાય તેવા છે. પોતાના શરીર-ચંત્રને ભરોભર સ્ક્રમણ જનાર પ્રાચીન આર્ય-યોગીઓ દીર્ઘાયુષ્યવાળા હોય, તો તેમાં જરાયે અતિશયોક્તિ નથી કોઈ પણ વસ્તુનું અતિ સેવન, અનિયમિત આહાર, અયોગ્ય વિહાર, અને અશાન્તિ મનુષ્યના જીવનનો ક્ષય કરે છે આમ અકાળે મૃત્યુ વશ થતાં મનુષ્યો આખરે પ્રભુને બાળો દે છે, અને પોતાના જીવનનો એક પણ દોષ જોયા વિના અંતકાળ સુધી પોતાને નિર્દોષ

માનતા માનતા આ દુનિયામાંથી ચાલ્યા જાય છે !

સ્વ-અભિમાન મનુષ્યમાં હોવું જોઈએ આ સ્વ-અભિમાન મન સયમથી વિમુગ્ધ ન હોવું જોઈએ મન સયમ નહોતું શિથિલ થાય તો ક્રોધ એકદમ ઉદ્ભવે છે આ ક્રોધ સ્વ-અભિમાનની લાગણીને ઘાતક નીવડે છે સહેજમાં મનને વિહ્વલ થવાની ટેવ પડે છે મન સયમી પુરૂષ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ ખીજના અભિપ્રાય ઉપર ટકાવતો નથી મહીન ભાષા વાપરનારાઓ સાથે વાત પણ કરી તે પોતાના મનને કલુષિત થવા દેતો નથી

પુરૂષ શાન્ત, સ્વચ્છ, અને ગભીર પ્રકૃતિવાળો હોય છે ખીજઓને તિરસ્કાર્યા વિના પોતાનું સ્વ-અભિમાન જાળવવું, એ ઘણું વિકટ કાર્ય છે પોતાના રસ્તા પોતે જ શોધી લેવા, અને ખીજઓના કાર્યોમાં અતિયરૂપ ન થવું, એ સ્વ-અભિમાનના પોષક તત્ત્વો છે. સ્વ-અભિમાન રાખનાર મનુષ્ય તાબે થવા કરતા મરવું વધારે પ્રસન્ન કરે છે. વિ-

કારોને ય વશ થઈ નિર્માલ્ય દેખાવાનૂ તેને ગમતૂં નથી સર્વત્ર પોતાનૂ જ સામ્રાજ્ય જોવાને તે ઉત્સુક હોય છે સ્વ-અભિમાની પુરુષ દયારહિત હોતો નથી ગરવા હિન્દના પ્રભાવશાહી રજપુતો સ્વ-અભિમાની છતાં દયાવાળા હતા, તે તેમના જીવન-વૃત્તાંતો ઉપરથી જણાય છે વારે વારે જીત મેળવ્યા છતાં વારે વારે હુમલો કરનાર ઘોરીને પૃથુરાજે જવા દીધો, અને તે જ ઘોરીને હાથે જ તે પૃથુરાજનું મરણ થયું પૃથુરાજ શુદ્ધ ક્ષત્રીય વીર્યનો ખરેખરો નમુનો છે

દરેક કાર્ય તમારા અંત કરણને પૂછીને આદરે આમ ટેવ પડી ગયા પછી તમને એકદમ સ્હમ-જાશે, કે કયૂં કાર્ય કરવા જેવૂં છે, અને કયૂં કાર્ય કરવા જેવૂં નથી મન સદેહમાં પડતા અંત કરણ સાથે જવાગ આપશે * અંત કરણની પાસેથી સાચા

---

* આ વિચાર સાથે મરખાવો—સતાં હિ સદેહ-
પવેષુ વસ્તુષુ પ્રમાણર્મત કરણસ્ય વૃત્તય ॥

શાકુન્તલ-કાલિદાસ

જવાબ લેતા પહેલા તમારું અત કરણુ નિર્મળ અને પવિત્ર હોવું જોઈએ તમારા અત કરણુને દુષ્કર્મનાશ થવાયે તમને જડશે, છતાંયે તેમને આહો શત્રુને ચે આહાવૂ, એ સાચા વીર્યવાનનૂ લક્ષણુ છે જે મનુષ્યો સ્વ-અભિમાન રાખી શકતા નથી, જેઓ પદાવલંબી અને પરતત્ર છે, જેઓ અત કરણુને સ્કંધી શકતા નથી, તેમના ઉપર રોષ કરવા કરતા દયા રાખો આ દયાનો બહાર જરાયે ડેળ ન દેખાડશો માત્ર તેમના તરફ દયાના કાર્યો ક્યોં બાંધો.

આત્મ-શ્રદ્ધ થી અત કરણુ શુદ્ધ બને છે જેઓ આત્મ-શ્રદ્ધાવાન હોય છે, જેઓ વીર્યવાન હોય છે, તેઓ બીજાના અભિપ્રાય મેળવવા સહેજ પશુ થા-જશે નહિ. બીજાના અભિપ્રાયો તેમનાં આદરેલાં કાર્યોને મળતા હોય કે ન હોય, છતાંયે તેઓ તે આદરેલા આટોપી લેશે તેઓનાં કાર્યો ચાક્ષુચોગ્ય માર્ગે જ થવાના સ્વ-અભિમાનની તીવ્ર લાગણીવાળા અને સ્વતત્ર વિચારોથી પોતાના માર્ગ શોધી લેનારા પુરૂષો સદા પૂજ્ય છે

સહૃદયતા વિવેક વિનાની ન હોવી જોઈએ સા-
રાસારના વિવેકથી સહૃદયતા શોધે છે સહૃદયી
મનુષ્ય સંકુચિત દૃષ્ટિવાળો હોતો નથી, બીજાના
સ્વતંત્ર ક્રિયાશીલતાને તે વધાવી લે છે, તેની બુદ્ધિ
હંમેશાં વિશાળ પ્રદેશમાં વિહરે છે તેના ઉપર
પડતા હુ જોને પણ તે વિશાળ દૃષ્ટિએ તપાસે છે

હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતાં હુ જોથી, અને બુદ્ધિ પહેર
મારી જવાથી મનુષ્ય નિરાધાર બની રહે છે, હુ જ-
માંથી છૂટવા ફાફા મારે છે આમ ફાફા મારતી
વખતે તેને સાચો માર્ગ જણાય છે 'જાત ઉપર
જય મેળવો' એ પ્રથમ સત્ય, ઉપાના કિરણની
માફક તેના હૃદયમાં ઝીણું ઝીણું પ્રકાશ નાંખે છે
ઈન્દ્રિય-નિગ્રહથી મનની નિર્બળતા ધીરે ધીરે
ઝાંઝી થતી જાય છે, મનની નિર્બળતા દૂર થયા
પછી સ્વાર્થ વૃત્તિ ક્ષીણ થાય છે 'વિષયોનું' વારે

---

૧. ધ્યાયતો વિવેકાકુ પુલ સંગસ્તેવૂપજાયતો
મ. ગી.

વારે ધ્યાન ધરવાથી મન નિર્ભગ બને છે. વિષ-
યોના દરેક ઉછાગાઓને દબાવતાં મનુષ્યે શીખવૂં
જોઈએ વિષયોનો પહેલો ઉછાગો રહેજ મદ હોય
છે વિષયોમા લપટાઈ રહેલા મનુષ્યો આ
પહેલો જ ઉછાગો તેમા ફસાઈ પડે છે કેટલાક
મનુષ્યો આ પહેલા ઉછાગાને દબાવી શકે છે આ
પહેલો ઉછાગો દબાવ્યા પછી વિષયો અમણા વેગથી
ફરીથી મનને હલાવી નાખે છે આ બીજા ધસારા
સામે મનુષ્યો ટકી શકતા નથી પરંતુ જેઓ આ
વેગનેયે ધક્કો મારી પાછો હઠાવે છે, તેઓને વિ-
ષયો જાણે આજીજી કરતા ન હોય, તેમ તેમના
હૃદયમા ધીમે ધીમે તનમનાટ મચાવે છે જેઓ
બે ધમારા સામે હિમ્મતથી ટકી રહેલા હોય છે,
તેઓમાથી ઘણા આખો સાગર તર્યા પછી આખો-
ચીચામા ડૂબવા જેવું કરે છે, અને વિષયોના આ
મન્દ તનમનાટને રહેજમા વશ થાય છે આ તનમનાટને
જીતી લીધા પછી વિષયો આખોઆપ શાન્ત થઈ
જાય છે. આમ ઘણીવાર અવ્યાસ થયા પછી મનુષ્ય

વિષયોનો ગુરૂ થવા લાયક થાય છે વિષયવાસ-
નાને દયાવવાને મનુષ્યે પોતાની જરૂરીઆતની
વસ્તુઓ કમી કરી દેવી જોઈએ વિષયોને સહેલા-
ઈથી દૂર રાખનાર એ ગીજનોની જરૂરીઆતની વ-
સ્તુઓ ઘણી જોડી જ રહેતી

કુદરતને નિહાળો તેના નિયમોની કદીયે અવ-
ગણના કરશો નહિ કુદરતની સહામે થવાનું માણુ-
સને ઘણું ગમે છે, આને લીધે જ મનુષ્યનો અત
વહેલો આવે છે કુદરતને વશ કરવાની ઇચ્છા
અજ્ઞાનથી જ મનુષ્યનામા ઉત્પન્ન થાય છે તેઓમ
સહમજે છે, કે કુદરતને વશ કરવાથી તે ખીજાઓને
આશ્ચર્ય પમાડી શકશે, પણ કુદરત વશ કરવાના
પ્રયત્નોમા જ મનુષ્ય પોતાની સત્તા ગુમાવે છે.
કુદરતના નિયમોની અવગણના કરવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન
થતા જ તેને દયાવી દેવાની જરૂર છે એક પછી
એક જોડી વૃત્તિઓને દયાવી દેવાનું શીખ્યા
પછી મન કેળવાય છે મનોબળનું માપ કાઢ્યા

પછી, વૃત્તિઓને દબાવી શકાય, તેવી રીતે જ તેમને ઉછેરવી

મનુષ્ય નિષ્કપટી હોવો જોઈએ સહુદયતા, સર-
લતા, અને પ્રમાણિકતા મનુષ્યના આવશ્યક ગુણો
છે સહુદયી મનુષ્ય દંભ રહિત હોય છે દંભી મ-
નુષ્ય તદ્દન ખાયલો જ છે ખીજને છેતરતાં પોતે
જ છેતરાય છે સહુદયી મનુષ્ય સ્હેજ પણ જોસ-
ગણ વિના ખીજ મનુષ્યોને મળી શકે છે તેનામાં
કોઈ પણ જાતનો ડર હોતો નથી તેના શબ્દો
કદીયે ખાલી હોતા નથી, દંભી મનુષ્યને તે એકદમ
જોળખી શકે છે

ઠેટલાક મનુષ્યો પોતાના દંભથી ખરેખર અજાણ
હોય છે. આવા મનુષ્યો કપટીઓના સ્હેજમાં લોગ
બધ પડે છે આ મનુષ્યોમાંથી ઘણાંયે નિયમિત
દરરોજ મંદિરોમા જતા હશે પણ તેમના મલીન
મનમાં તદ્દન જીધા વિચારો ચાલતા હોય છે મંદિ-
રમાં બેઠે બેઠે કોઈ દુશ્મનને રાણી નાંખવાના,

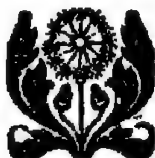
અથવા નિન્દા કુથલીના વિચારો તેમના મનમાં એકસરખા રમી રહ્યા હોય છે સસારની અસારતા આ લોકોને પહેલી જણાય છે. તેઓ ત્યારે દુનિયાથી ત્યજાયલા રહે છે, ત્યારે તેઓ સંસારની કટુતાનાં ભાષણો જ કરે છે પરન્તુ ખરે ! તેમને પોતાના દંભી સ્વભાવની ખબર જ ક્યાં હોય છે ?

સાચા મિત્રો મેળવવા હોય, તો સહૃદયી થાઓ. તમે જે પ્રમાણે દુનિયામાં વર્તન ચલાવશો, તેવા મિત્રો તમને મળી રહેશે. તમે પ્રમાણિક હશો, તો દુનિયા તમારા તરફ પ્રમાણિકતાથી વર્તશે.

કોઈ પણ કામ કરતાં તમારે નીચું જોવું પડે, તેવું એક પણ કામ તમે કરશો નહીં સહૃદયી મનુષ્ય જોવું એક પણ કામ નહિ આવડે, કે જેથી તેને સહેજે નીચું જોવાનો પ્રસંગ આવે. તેની ભાષા હલકી નહિ હોય. તેના શબ્દો કાર્ય વાહી હોય છે, તેથી તેના શબ્દોનું વજન ખરેખરું પડે છે, અને તેનો અસર સચોટ થાય છે.

સરળ, ઉદાર, અને માયાળુ હૃદયથી મનુષ્ય બ-

ધાર્યે કાર્યો પાર પાડે છે સયોગોને અધીન હોવા છતાં મનુષ્ય સ્વતંત્ર બની શકે છે સ્વતંત્રતા વિના મનુષ્યનું જીવન તદ્દન નકમૂ છે જે દેશમાં પુરૂષો વીર્યવાન, પ્રમાણિક, અને ઉદાર હોય છે, જે દેશમાં સ્ત્રીઓ નમ્ર, સત્યવાદી, અને પવિત્ર વિચાર કરનારી હોય છે, તે દેશ ઝડપથી ઉત્તરિના શિખરે પહોંચે છે સ્ત્રીઓમાંથી નિન્દા, અને કુચલીના દુર્ગુણો જાય, તો જ તેઓ ઉદાર ચરિત્રવાળા પુરૂષોને જન્મ આપી શકે સ્ત્રીઓ દેશનો જીર્ણોદ્ધાર આમ જ કરી શકે તેઓ જ પુરૂષોને શોભાવશે, અને સમાજને પ્રેમ, શાન્તિ, અને સુખના માર્ગ બતાવશે, અને આવી રીતે જ સસાર વસમય અને શ્રોગ્ય થશે

૩ શક્તિ અને સત્તા.

સમસ્ત વિશ્વમા એક શક્તિ એવી છે, કે જે-
નાથી જ આ વિશ્વ ટકેલૂ છે આ શક્તિ કદીયે
ન શ પામતી નથી ઝીણામા ઝીણા કણથી માડીને
મ્હોટામા મ્હોટા તારાઓમા તે શક્તિ વ્યાપ્ત થ-
યેલી છે આ શક્તિના પ્રભાવથી જ સમય વિવિધ
પલટા લે છે

મનુષ્યનામા ઉત્પાદક શક્તિ જોવા મા આવે છે
આ શક્તિને ખીલવવામા રૂનેહ, યુદ્ધિ, નીતિ,
અને વિવેક એટલા શુભો સાધનભૂત બને છે આ
શક્તિને વાપરવામા મનુષ્ય નિયમ સાચવે, તો તે
સંયમી બને છે સંયમી મનુષ્ય સુખી હોય છે

મનુષ્ય એક તામ્ર છે જો તે સત્યના નિયમો
ખરોખર રક્ષમણ બાંધે, તો તેના જેટલો પ્રભાવ

શાલી બીજો કોઈ થઈ શકતો નથી દુષ્ટતાનો જાળમા સપડાઈ નિરાધર બની, જીવન પૂરું કરવને માટે જ કોઈ મનુષ્ય જન્મ્યો નથી જો તેનામાં માનસિક અને શારીરિક બળ ખીલે, તો તેની સત્તા દેવની સત્તાથી લગારેય એ છી નથી. ઇશ્વરના અવતાર મનુષ્યને એ જ સૂચવે છે, કે જો તેની શક્તિઓનો યોગ્ય વિકાસ થાય, તો તે ઇશ્વર-પદ ધરણ કરી શકે છે

પરંતુ મનુષ્ય શંકાશીલ રહ્યાં કરે છે “ મહારાથી આ કેવી રીતે થઈ શકશે ? હૂં એકલો શું કરી શકવાનો હોતો ? આ કામમાં મહાદેવે શું ગળૂ ? ” આમ બોલી મનુષ્ય પોતાની જાતને અશક્ત, નિર્મલ્ય, અને પરાધીન કહ્યે છે, અને સાડું જીવન ગાળવું અશક્ય ગણી, હેય તેવી જ સ્થિતિમાં પડ્યો રહેવામાં સંતોષ માને છે પણ મનુષ્યે વિસારવાનું નથી, કે આ તો નવો યુગ પ્રવર્તે છે.

આ નવા યુગમાં નિરૂત્સાહી પુરૂષો વિના મોતો
માર્ગ જવાના, આજસ અને મરતાને હવે તો જ-
ધામે તિલાંજલી જ આપવી જોઈએ આ નવા
યુગમાં રહેવા ઇચ્છનાર વ્યક્તિએ જતાંવી અપવૃ
જોઈશે, કે એ પોતાની ઇચ્છા પ્રમથ્ણે રહી શકે
તેમ છે. તે ઇચ્છાને અધીન નથી, પણ
ઇચ્છા તેને અધીન છે તેનું મન હૃદયમાં નિ-
ર્મળ છે; બહારના શત્રુને હરાવવાની, અથવા કોઈ
પણ રાજ્યતંત્રને ઉથલાવી પાડવાની, અથવા રાજ્ય
કે સત્તા સામે બંડ ઉઠાવવાની જ શક્તિ તે ધરાવે
છે, એ બહાર જતાવવા કરતા અજ્ઞાન, મૂર્ખતા,
અને હુ ખનો જડમૂળથી ન શ કરવાની તેનામાં
શક્તિ છે, એ જતાંવી આપવું જોઈએ

મનુષ્યની નિર્મળતા વિષે જેને જે કહેતું હોય,
તે બધે કહે પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે મનુષ્ય
દેવનીયે સત્તા ધરાવે છે મનુષ્ય અરેખર શક્તિ-
માન છે. માનુષ્ય ધારે તે કશી શકે, તેની શક્તિ
જ

અને સત્તા ધરાવે છે સાચુ પુરુષત્વ પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હોય, તેવા પુરુષોને માટે જ આ પુસ્તક લખાય છે બાળકો માટે નથી જેઓ વાચે છે, અને વિચાર કરે છે, જેઓ સારૂ કે નરસુ રહેલ ઇથી શોધી શકે છે, જેઓ શીખવાને ધણા આતુર હોય છે, જેઓ દુર્ગુણોથી દૂર રહેવા ઇચ્છે છે, સ્વાર્થ અને નીચ વૃત્તિને ત્યાગ કરી, સ્વતંત્ર અને નિર્મળ જીવન ગાળવા જેઓ યતન કરે છે, તેઓને જ આ પુસ્તક ઉપયોગનૂં થશે ટૂંકી દૃષ્ટિવાળા અને અવિચારી મનુષ્યો સત્યની કદર કરી શકતા નથી. હલકી બુદ્ધિવાળા, આજસુ પુરુષો જીવનને જીવી શકતા નથી

અનુભવથી મનુષ્ય ધડાય છે જ્યાં સુધી તેને અનુભવ નથી મળ્યો હોતો, ત્યાં સુધી તે કુદરતની રહામે ફાળો ભરે છે. ન્હાનૂ બાળક અગ્નિનો અગમગાટ દેખીને તેને હાથમા બાલવા બાય છે; પછી જ્યારે તે ફાળાય છે, ત્યારે જ જીવનમાં ફરીથી ફરીએ અગ્નિને હાથ અડકાડતો નથી. આમ બધીયે

બાબતમાં મનુષ્ય અનુભવથી રહુમણ થાય છે. કુદરતની વિરુદ્ધ મનુષ્ય જેટલી ક્ષણો ભરે છે, તે એનું સામર્થ્ય સૂચવે છે પાપ અને પુણ્ય એ બંને મનુષ્યની શક્તિની બે બાજુ છે ખોટું કામ કરનારાઓ પશુ પુણ્યવતા મનુષ્યોની માફક બહાદુર હોય છે માત્ર અજ્ઞાનતાથી તેમની બુદ્ધિ છવાયેલી હોય છે પાપી મનુષ્ય જો પોતાની રહેણી કરણીમાં તફાવત પરિવર્તન કરે તો તે અવશ્ય સહાચારી મનુષ્ય થઈ શકે છે દુષ્ટ કૃત્યોને લીધે થતા દુ ખો ન સહેવાયાથી રડવું મૂકી દઈ, તે કૃત્યોને ઉલટાં કરી દે, તેથી જ નિબળતા બળના સ્વરૂપમાં, અનાથતા સત્તાના સ્વરૂપમાં, અને દુ ખ સુખના સ્વરૂપમાં બદલાઈ જશે.

કુદરતે મનુષ્યમાં જે શક્તિઓ મૂકી છે, તે શક્તિઓનો સારો કે નરસો ઉપયોગ કરવાનું મનુષ્યના પોતાના જ હાથમાં છે કાં તો તે શક્તિઓ બુદ્ધિ બુદ્ધિ દિશાઓમાં વપરાય છે, અથવા તેમનો સંચય કરવામાં આવે છે સંચય કરેલી શક્તિ એ

જ સત્તા છે. પરોપકાર અર્થે વાપરવામા આવેલી શક્તિ એ જ હહાપણ છે. જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિને એક જ સાધ્ય તરફ દોરે છે, અને શાન્તિથી પોતાનું કાર્ય આટોપી લીધા પછીથી જ તેનાં કર્મના ફળની રાહ જૂએ છે, તે મનુષ્ય જ ખરેખરી સત્તા લોગવે છે પોતાની બધીયે ઇચ્છાઓને ગમે તેમ વહી જતી અટકાવવી, કેવળ વિષયોમા સતોષ ન માનવો, ક્ષણિક સુખમાં લાલસા ન રાખવી, આ બધું સત્તાવાળા મનુષ્યો કરી શકે છે.

જો એક વખત તમારી શક્તિનો તમે એક દિશામાં ઉપયોગ કર્યો, તો તે શક્તિને બીજે માર્ગે દોરવી, ઘણી મુશ્કેલ થઇ પડશે એક વખત દુર્ગુણનું સેવન કર્યા પછી સદ્ગુણ તરફ તમારી શક્તિઓને વાળતા બહુ મુશ્કેલી પડશે કુદરત પોતાના હાથમાં એક ગ્રાન્થૂ રાખે છે, તેનાં પહ્લા લાલ અને અલાલના નામથી ઓળખાય છે આ રહાસ્યોમાંથી એકને પણ કુદરત વધારે નમી જવા

હેતી નથી એકપાસ તમે આગસ રાખશે, તો
ખીજ પાસ તમારી શક્તિ ક્ષીણ થતી જશે. જો
મોજશોખને તમારા જીવનમા સ્થાન અપશે, તો
તમારી સત્ય-શોધન કરવાની શક્તિ નષ્ટ થશે.
અવગુણમાં જે શક્તિનો વ્યય થાય છે, તે શક્તિ
તમારા ગુણના સચ્ચમાથી લેવામા આવે છે જો
મનુષ્યે હૃદયની શુદ્ધિ મેળવવી હોય, તો તેણે
ખોટી મોજમગાહ મૂકી દેવી જોઈએ, જો તેણે
પ્રેમ-વૃત્તિ ખીલવવી હોય તો સ્હામા મનુષ્યના
[તરસકારો સહી લેવા જોઈએ દુર્ગુણોને દૂર કર્યાથી
જ સદ્ગુણોનો સચ્ચ થઈ શકે છે.

જે મનુષ્યોનાં દિલ સાફ છે તેઓ સહેલાઈથી
સ્હમજી શકશે કે, ઐહિક, માનસિક, અને આધ્યા-
ત્મિક ઉન્નતિ મેળવવાને, દેખીતી રીતે મધુર લાગતી
તેમની ઇચ્છાઓને દાખમા રાખ્યે જ છૂટકો છે.
કેટલીક વાર તો જેના વિના ન આવી શકે, તેવી
વસ્તુઓનો પણ ત્યાગ કરવો પડે છે. વિવેકી મનુષ્ય

ઐટલું તો રહ્યું શકે છે કે, તેને માટે સમય અને શક્તિ અમૂલ્ય પ્રમાણમાં નિર્ણય થયા છે આટલું જાણ્યા પછી તો તે સમયનો અને પોતાનો શક્તિનો ઠરકસરથી વ્યય કરે છે, અને તેમનો સંગ્રહ કરવામાં પોતાનાથી થાય તેટલું તે કરે છે

આપવડાઈની જાડી વાતાચતોમાં, અને નજીવા આનંદો મા'ણવામાં, મૂર્ખ માણસો હદ ઉપરાંત પોતાની શક્તિ ગુમાવે છે દુનિયામાં ઉપયોગી જીવન ગાળનારા પોતાના મિત્રોને જોઈને, આવા મૂર્ખ માણસો બળડે છે, પોતાના મિત્રોને ઘણા ભાગ્યશાળી રહ્યો છે તેઓ આવા મનુષ્યોની અદેખાઈ કરવા પણ ચૂકતા નથી તેઓ જાણતા નથી, કે પરોપકારી કૃત્યો કરનારા મનુષ્યો તો પરાયે પોતાની જાતને પણ ઘસી નાખે છે જે મનુષ્ય પ્રમાણિકપણે પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે, સત્ય એ જેના જીવનનું સાધ્ય છે, પરોપકાર એ જેનું જીવન છે, એવા મનુષ્યનું જીવન બધાનેય મીઠું લાગશે. પારકાના કૃત્યોની ચિકિત્સા કરવા કરતા,

પોતાને ક્રિયાં કાર્યો કરવાના છે, તેને વિચર મનુષ્યનામા અવવાની જરૂર છે પારકાને જોવા કરતાં પોતાની જ જાતને જૂઓ, પારકાના ગુણદોષ જોવા કરતાં પોતાના જ ગુણદોષ જૂઓ, આમ કરવાથી જ તમારૂં જીવન સરળ, બળવાન અને સુખી બનશે.

દરેક જીવને કાંઈને કાંઈ કારણસર આ દુનિયામાં જન્મ ધરવો પડે છે આ જન્મમા આપણે કાંઈક કરવાને માટેજ નિર્માયા છીએ આપણું કાય પૂરૂ થયે એક પળ વાર પણ આપણે ટકવાના નથી કુદરત લાયક માણસોનો બચાવ કરે છે; કુદરત બળવાનને રહાય છે Survival of the fittest, (તદન યોગ્ય મનુષ્યનો બચાવ) આ સૂત્રમા લગાર પણ કુદરત નથી આ તો કુદરતી કાયદો છે. એક જીવણ ઉપર બીજાં પ્રણી જીવે છે, તે, પ્રાણીના લોગે ત્રીજાનૂ જીવન ટકે છે, આમ પરપરા કુદરતે જ ઘડી રાખી છે. કુદરતના આ કાયદાને ફૂર કે અન્યાયી કેમ કહી શકાય ?

પશુઓમા પણ આપણે ભેધએ છીએ, કે બળ પ્રમાણે તેઓમા ઉત્તમતા સિદ્ધ થઈ છે વાઘ બળવાન છતા નીચ વૃત્તિવળો હે વાથી, બળવાન અને ઉદાર વૃત્તિવાળા સિંહની સરખામણીમા હલકૂ સ્થાન ભોગવે છે જેઓનામા નીચ વૃત્તિ હોય છે, તેઓ વધારે ક્રૂર દેખાય છે, જીવનનૂ સાધ્ય સાધ્યા પહેલો જ તહેમનો વિનાશ થઈ જાય છે ઉદાર વૃત્તિઓમાથી બ્રષ્ઠ થયેલૂ જીવન નીચ પણ રહી શકતું નથી, નીચતાથીયે વધારે નીચું જાય છે, ખોટા અને નીચ કર્મ કરનાર, અને દુનિયાને કાંઈયે અપમા ન લાગે તેવા મનુષ્યોનો કુદરત જે મહાર કરે છે, તે યોગ્ય જ છે

બળ મેળવો માનસિક અને શારીરિક બન્નેયે જીવનમા વિજય પ્રાપ્ત કરવાની આ ગૂઢ ચાવી છે બળ પ્રાપ્ત કરવું છે, એવો દૃઢ નિશ્ચય અને જીવનનો ઉદ્દેશ રાખ્યા વિના તહેમે કાંઈ કરી શકેમના નથી, તહેમાઈ જીવન અનિશ્ચિત અને વિજય થઈ

જશે. બળ પ્રાપ્ત કરવું, એ યોગ્ય છે કે નહિ, તે તહમારા હૃદયને પહેલૂ પૂછી. સાફ કે નરસૂં કરવા-
નું હોય, તે બધાએ કામો આરંભતા પહેલાં તહ-
મારા હૃદયને પૂછવાની ટેવ કદાપિયે બિસરતા નહિ
સાફ નરસૂં પારખી કાઢવામા તહમારી વિવેક-બુદ્ધિ
ક્ષણી શુદ્ધ બેઠશે બે વિવેક-બુદ્ધિ શુદ્ધ હશે તો
ખોટા કામો કરવાનો વિચાર તહમારા મનમાંથી
પારા પેઠે સરી જશે એક વખત તહમારા હૃદયે
તહમને સલાહ આપી કે અમુક કામ સાફ છે, પછી
તે કામને ઠેઠ સૂધી વળગી રહો કાર્યની સત્યતા
બે ક્ષણથી તહમને પ્રત્યક્ષ થાય, તે જ ક્ષણથી
તહમે કાર્યો આરંભો, કાર્યનો આરંભ કર્યા પછી
લોકાપવાદ, મનની નિર્ભળતા, અને પ્રમાદને બહુ-
કારણો નહિ. બે તહમને એમ લાગે, કે અમુક કાર્ય
કરવામાં તહમારે સખત પગલા લેવા પડશે, તો
લગાવેય એાસંગણ રાખ્યા વિના, અને વિલંબ કર્યા
વિના તેવા પગલા લ્યો, અને તહમાફ કાર્ય પાર
ઉતારો. પોતાનૂ મનોબળ બતાવતા બે કદાપિ ભૂલ

થાય, તો તે ભૂલ પણ ઇષ્ટ છે કાર્ય પાર ઉતારવાને, ત્હમારી જાણુમા હોય તેવા ઉત્તમ સાધનોનો ઉપયોગ કરો જો ત્હમારી વૃત્તિ શીખાઉ વિદ્યાર્થીના જેવી હશે, તો ત્હમને સારા સાધનો એકદમ મળી આવશે કાર્યનો આરભ કરતા પહેલા વિચાર કરો, પણ કાર્યનો આરભ કર્યા પછી વિચારમાં એક ક્ષણ પણ ગુમાવશો નહિ ક્રોધી, વિષયી, અને લોભી સ્વભાવને ત્યજી દો ક્રોધી મનુષ્ય નિવીર્ય હોય છે, વિષયી મનુષ્ય પોતાનું વીર્ય ફેરફાર્યોમા ગુમાવે છે, લેનામાં સ્વાભિમાન કે મર્દાઈ જેવું કાઈ હોતું નથી સહામા મનુષ્યની લાગણીઓ તરફ લોભી મનુષ્ય ઝઘ ઝને છે, અને સ્વર્ગના મુખ કરતા નરકના દુ ખો તરફ લેની દૃષ્ટિ વળેલી હોય છે.

શક્તિ અને સત્તા મેળવવી, ત્હમારા હાથમાં જ છે આ દ્વિપુત્રોનો ઉપયોગ એ રીતે થાય છે કાતો તેઓનો આપણા સ્વાર્થના સાધનો તરિકે ઉપયોગ થાય છે, અથવા અપણા રક્ષણુને ખીલવવામા

તેઓનો ઉપયોગ થાય છે આ દ્વિપુટીનો તહમને જેવો ઉપયોગ કરશે, તે પ્રમાણે તહમારી હાથકાત અકાશે, પશુવૃત્તિ અથવા દેવવૃત્તિનો આધાર આ બંનેના ઉપયોગ ઉપર જ છે, જેવી રીતે આ બંનેનો ઉપયોગ થશે, તેવૂં ફળ તહમને મળશે. કેટલાક પોતાના મનની નિર્બળતાને માની લઈને આ શક્તિ અને સત્તાનો દુરુપયોગ કરે છે ‘મહારૂ મન નિર્બળ છે’ એવો વિચાર તહમારા મનમા એક ક્ષણ પણ લાવશે નહિ. મનને નિર્બળ કે સખળ બનાવવું તહમારાજ હાથમા છે બે તહમારા મનમા શહેજેય નિર્બળતા હોય, તો તેને મઠાઈના રૂપમાં ફેરવી નાંખવા ચત્ન કરો, તહમારા વિચારોને ઊંચી સ્થિતિ અપાવો, તુચ્છ ઈચ્છાઓને ત્યજ દો, જોટા વિષાદોનો સહસા ત્યાગ કરો, પરકાની વૃત્તિ પ્રમાણે દોરાતા શુભમની માફક પરત્ર જીતી ગાળશે નહિ, પણ તહમારા હૃદયના આદેશને માન આપી સ્વતંત્ર જીવન ગાળો.

૪. મનઃસંયમ અને સુખ.

હુનિયામા અણુપરમાણુ દરેકને જેમ ગતિ છે, તેવી જ રીતે મનને પણ ગતિ છે આજથી ત્રીસ વર્ષ ઉપર આહિથી હજાર માઇલને અતરે બનેલા બતાવ ઉપર આપણે આપણૂ મન ધણવારમા ડો-ડવીએ છીએ આ બતાવી આપે છે કે, આપણા મનની ગતિ સ્થળ અને સમય ઉપર ઘણી જ ત્વરિત છે મનની આ એક પ્રકારની ગતિ છે, જેમ મનની ગતિ સમય અને સ્થળ ઉપર છે, તેમ જ મનની ખીણ ગતિ આપણા આત્માને ઉન્નતિ કે અધોગતિ અપાવવામા સહાયબૂત થાય છે મનની આ ખીણ ગતિ વિષે બોલતા આપણે બહુવૂ જરૂર નૂ છે, કે જ્યારે મનની ગતિનૂ રોકાણ ઓછૂ થાય છે, અને જ્યારે તેની ગતિ અતિ સરળ થાય છે, ત્યારે મન ધીરે ધીરે નિર્ભળ બને છે, પણ જ્યારે મનની શક્તિઓ એકઠી કરી, ઉન્નત અને હુમ્મણ

સાધ્ય તરફ વાળવામા આવે છે, ત્યારે તે શક્તિઓ બળવાન થાય છે આ માનસિક શક્તિઓનું ઐક્ય અને સત્તા મન સંયમથી સાધ્ય થઈ શકે છે.

‘મન’સંયમ’ શબ્દ બહુ જ ઊધીરીતે વ્યુત્પાદિત સમજે છે રસજ્ઞ વૃત્તિઓને નશ કરવામા, તથા પોતાને સંસારના મીઠા લહાવામાથી દૂર રાખવાનો મન.સંયમવાદીઓનો ઉદ્દેશ છે, એમ તેઓ સમજે છે. અત્રી મન્યતામા દિવસને રાત્રિ માનવા જેટલી ગંભીર ભૂલ થાય છે. મન સંયમથી રસજ્ઞ વૃત્તિઓનો નાશ થતો નથી, પણ તે વૃત્તિઓ ઉલટી ઉદ્ભવ પામે છે. મન-સંયમ ત્યારે જ કહેવાય કે, જ્યારે આપણામા મરી ગયેલી વૃત્તિઓ પાછી સતેજ થાય. આપણામા જે હાલ દુરય થાય છે, તે જ રસજ્ઞ વૃત્તિઓ છે, એમ નથી. રસ શૂ, તે જ આપણે બરોબર સહમજતા નથી. કાચના કડકાને હાથમાં લઈ સાકરની માફક સ્વાદના સુસકારા બોલાવવામા, આપણે રસ સમજીએ છીએ, પણ સાકર તો પીણ

વરતુ છે આપણી રસવૃત્તિઓને મારી નાખવાને નહિ, પણ આપણી રસવૃત્તિઓને જગાડવાને-જી-વાડવાને-મન સયમ આવશ્યક છે મન-સયમથી નિર્વીર્ય મનુષ્ય વર્ચવાન બને છે, અને દુષ્ટ મનુષ્ય સારો થાય છે મન સયમથી જ દુર્ગુણની જગ્યાએ સદ્ગુણ અવી વસે છે

પોતાના વિષે ણીજના ઉપર સારી છાપ પાડવા, જે મનુષ્ય પોતાની મનોવૃત્તિને ઢાકી દે છે, તે ઢાંગી છે આત્મ-સયમ ત્હેને ઘણું જ અસાધ્ય છે જે મનુષ્ય બુદ્ધિપૂર્વક આત્મ-સયમ આદરે છે, તે પોતાની નીચ વૃત્તિઓને ફેરવી નાખે છે જે નિયમવડે પાણીમાથી વરાળ બને છે, તે જ નિયમવડે ત્હેની નીચ વૃત્તિઓ ફરી જાય છે ત્હેની નીતિ અને બુદ્ધિના પ્રદેશે વિશાળ બને છે, અને આમ ત્હેના સુખના રસ્તા સરળ થતા જાય છે

જેટલા પ્રમાણમાં માણસ સયમ રાખે છે, તેટલા

પ્રમણુમા તે સુખી, હાલો અને મોટો માણસ થઈ શકે છે. તેના વિચાર અને તહેના કૃત્યોથી તહેની પશુ-વૃત્તિ જેટલે અંશે કલકિત થાય છે, તેટલે અંશે તે કંગાલ, મૂર્ખ અને નીચ થાય છે

જે પોતાની જાત ઉપર હાથ રાખી શકે છે, તે પોતાના જીવન ઉપર, પોતાના જીવનની ગંહન ગતિ ઉપર, અસપાસના સંયોગો ઉપર, અને પોતાના બાવી ઉપર પણ સયમ રાખવા શક્તિમાન થાય છે, અને જ્યાં જ્યાં તે જાય છે, ત્યાં ત્યાં તેનું સુખ તહેની સથે આવે છે. આવી રીતે મન સંયમી મનુષ્ય પોતાનો અધિષ્ઠાતા થાય છે. જે મનુષ્ય સંયમ રહિત છે, તે ધીરે ધીરે પોતાની વૃત્તિઓને તાબે થતો જાય છે, અને તહેને તહેના સંયોગો વારે વારે હબાવતા રહે છે તે નસીબનો ચાકર બને છે. પોતાની ક્ષણિક ઇચ્છાઓના અંકુશમા તહેને રહેવું પડે છે. જો તે પોતાની ક્ષણિક ઇચ્છાઓને તૃપ્ત

નથી કરતો, તો ત્હેને નિરાશા અને દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્હેના અપરંગી સુખને માટે ત્હેને ઘડારની વસ્તુઓ ઉપર આધાર રાખવો પડે છે.

જે માણસ પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરવા ઇચ્છા રાખે છે, ત્હેણે એ ધ્યનમા રાખવાનું છે કે કોઈ પણ વસ્તુનો નાશ થતો નથી દરેક વસ્તુનું જેનું મરણ થવું આપણે કહીએ છીએ, તેનું રૂપાન્તર થાય છે શ્રીકૃષ્ણનો ગીતામા એ જ ઉપદેશ આપણને માલુમ પડે છે કાર્ત્તવ્ય જેવો ઈશ્વરનો વિચારશીલ લેખક પણ એ જ કહે છે કે “Death, what mortals call death, is nothing but the beginning of life” (મૃત્યુ જેને માનવીએ મૃત્યુ કહે છે, તે તો (ગીત) જીવનના આરંભ સિવાય બીજું કંઈ નથી) ખરાબ ટેવોને ત્યજ દેવી, અને સારી ટેવોનો ઉદય થવો, એ તો કમ સુષ્ટિનો છે એક વસ્તુ જાય, એટલે બીજી વસ્તુ આવે જ કા નો તેની તે જ વસ્તુ રૂપાન્તરમા સાચી

દૃશ્ય થાય નિર્બળતા લાવનાર વૃત્તિઓનો જ્યારે નાશ થાય છે, ત્યારે આનંદ ફરી પાછો ઉદય પામે છે બી નાશ પામે છે, પણ વૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. આવા નૈઋત્તિક રૂપાન્તરો સ્થળે સ્થળે દૃશ્ય થાય છે

નૈસર્ગિક રૂપાન્તરો થવામાં સમયની જરૂર છે, જોટલું જ નહિ પણ કુદરત રૂપાન્તરસમયે આપણા ધૈર્ય અને ખંતની કસોટી કરે છે. જે ટેવ આપણને ઘણા લાખા સમયથી પડી ગઈ હોય છે, મનની જે વૃત્તિઓ ઘણા લાખા કાળ સુધી એક જ દિશામાં ગમન કરી રહી હોય છે, તે ટેવ અને વૃત્તિઓને ખાળી રાખી, તદ્દન બીજી જ દિશામાં લેમને દો-રવામાં હું ખ સહન કરવું પડે, અને ધૈર્ય પણ જોઈએ, તેમાં નવાઈ નથી. જ્યારે માણસનાં ધૈર્ય અને સહનશીલતા શિથિલ થતાં જાય છે, ત્યારે માણસ નિરાધાર બની પોતાના મૂળ સ્વભાવ તરફ દૃષ્ટિ ફેરકે છે. આવે સમયે આત્મ-સંયમની રીતિ લેને ઘણી દુઃસાધ્ય લાગે છે, અને ધૈર્ય અને સહન-શીલતાના અભાવે લેણે આદરેલું કાર્ય અધૂરું મૂકે

છે આવી રીતે તે નિત્ય-સુખથી વિમુખ થાય છે તેના હૃદયપટમા ગૂઢપણે સંતાઈ રહેલી દુષ્ટતા અ ખરેખર દાર આવે છે, અને ત્હેને વિજય પામવા દેતી નથી.

મન સયમ અને સુખ એ બન્ને વચ્ચે રહેલો નૈસર્ગિક સબંધ જો મનુષ્ય સમજે, તો ત્હેને મળશે કે મન સયમના ખડનથી જ પોતે પાતાનું સુખ ગુમાવે છે આ સત્ય ત્હેના અત કરણમા સ-સન્નહ થઈ ગયું હોય છે આસપાસની દુનિયાના અવલોકનથી જ તે સત્ય ત્હેને મળે છે સંસારમા સ્ત્રીપુરુષોની નિત્યની લુહગી નિહાળવાથી ત્હેને સમજાય છે કે વિચાર્યા વિના બોલાયેલો શબ્દ, મહેણા, હુઆઈ, છેતરપીંડી, અધઃશ્રદ્ધા અને ક્રોધ, આટલાથી મનુષ્યો પોતાને માથે વિપત્તિ બંધારી લે છે, અને કદાચ નાશ પણ પામે છે મન સંયમ વિના લવન અશાન્ત, અને ચિ તાતુર રહે છે, તે પણ એકદમ સમજાય છે

સીધું, નિયમિત અને ઉત્તત લવન ગાળવાથી ઉપરના બધા અવગુણો નાશ પામે છે નવીન સૃષ્ટિ

ઉત્પન્ન થાય છે, અને વધારે પવિત્ર અને દિવ્ય સાધનો સુખને અર્થે વપરાય છે દરેક કાર્યનું પરિણામ સત્ય હેવાથી દિલગીરી, પશ્ચાત્તાપ કે ચિંતા થતા નથી

તિસ્કાર, અધીનાઈ, લોભ, અને તુચ્છ ઇચ્છાઓ હૃદયોને ખરાબ કરનારા સાધનો છે જેઓ જીવનને ઉન્નત બનાવવાને આ જ સાધનો વાપરે છે, તેઓ કેવા અજ્ઞાની અને મૂર્ખ છે ? પ્રેમ, ધૈર્ય, દયા, નિયમિત જીવન અને ઉત્તમ ઇચ્છાઓ હૃદયોને ઉન્નત બનાવનારા સાધનો છે જેઓ આ સાધનો વાપરે છે, તેઓ ખરેખરા આગ્યશાળી હોય છે

જેટલી વસ્તુઓ અતિશય ઉતાવળથી અને સ્વાર્થથી સાધ્ય થાય છે, તેટલી જ વસ્તુઓ શાન્ત અને ત્યાગી જીવન ગાળવાથી પણ સાધ્ય થઈ શકે છે. કુદરત કોઈ દિવસ ઉતાવળથી ફળ આપી દેતી નથી. સમયથી પરિપક્વ થઈ જે જે વસ્તુઓ યોગ્ય થાય છે, તે સર્વને કુદરત ધીમે ધીમે બહાર લાવે છે. સત્ય વસ્તુ ઉપર આપણે આજ્ઞાટકાર કરી શકતા નથી, કારણ સત્યને તેના કાયદા હોય છે. માણસને તે

ઠાચઠા પાળવા જ પડે છે માણસે જાણવાની જરૂર છે કે તેનું ઉપરીપણું અન્ય વસ્તુઓ ઉપર ચલાવાનું નથી, પણ તેની જાત ઉપર તેનું ઉપરીપણું ચલાવવાનું તેનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. પારકાની ઇચ્છાઓને ઇલાવવાનો તેને અધિકાર નથી, પણ પોતાની ઇચ્છાઓને ઇલાખમાં રાખવાનો તેનો અધિકાર છે જે માણસ સત્યનું સેવન કરે છે, તેને બહારની સર્વ વસ્તુઓ આપોઆપ અનુકૂળ થઈ પડે છે જે પોતાનો જ શુરૂ છે, તેને બહારના સર્વ તરફથી માન મળે છે.

ગૂઢ છતાં તદ્દન સ્પષ્ટ સત્ય તો એ છે કે જે મનુષ્ય વિકટ પ્રસંગોમા મન સંયમી નથી, તે બીજાઓનો નેતા થવાને, અને બીજાના કાર્યોને ઇલાખ રાખવાને યોગ્ય થતો નથી અન્યનાં કાર્યો ઉપર અમલ ચલાવતા પહેલાં મનુષ્યે પોતાની જાત ઉપર જ પ્રથમ અમલ ચલાવવો જોઈએ જે મનુષ્ય કટાકટીના પ્રસંગોમા ક્રોધ, લોભ, મોહ આદિ દુર્ગુણોને વશ થાય છે, તેઓ મોટી જવાબદારી ઉઠાવવાને તદ્દન નાલાયક છે. પોતાના કુટુંબની વ્યવસ્થા આદિ

કાર્યોમા નાસીપાસ થઇ જાય છે, અને સંસારમા મૂર્ખ ઠરે છે મન સયમનો અભાવ એ જ મૂર્ખાઈ છે.

વિચારોને ગમે તેમ ઉછાળા મારવ નું વ્યસન પડી ગયેલું હોય છે જે મનુષ્ય આવા અનિયમિત ઉછાળાને ઢાળી, વિચારશ્રેણીને યોગ્ય માર્ગે દોરે છે. તે જ દિવસે દિવસે હહાપણુ ફેળવે છે, મન સયમ વિના પ્રજ્ઞા નથી, અને પ્રજ્ઞામા જ સુખ અને શાન્તિ વસેલાં છે

ધણા લોકો એમ માને છે કે ‘મન સયમવાળી છંદગી નીરસ છે છંદગીના બધા રસ મન સયમથી સૂઝાઈ જાય છે આ માન્યતા એકદમ ભૂલ-ભરેલી લાગે છે. મન સયમથી લોગની વૃત્તિ ઠેઠાં પણુ રીતે ઝોછી થતી નથી, ઉલ્ટૂ તે વૃત્તિ નિયમિત થવાથી, લોગનૂ સુખ વધારે સ્વાદિષ્ટ બને છે. પોતાની સ્વાદ-વૃત્તિને સતોષ આપવાને ગમે તેમ એવા મિઠાઈ ખાનાર અસંયમી મનુષ્ય કરતા, સંયમથી પ્રસંગવશાત્ મિષ્ટાન્ન જમનાર મનુષ્ય પોતાની સ્વાદ વૃત્તિને સંપૂર્ણ સતોષ આપી શકશે, સ્વચ્છંદ

થઈ વિહાર કરવા નીકળેલા ભુજ ગવૃત્તિવાળા મનુષ્યો કરતાં, નિયમિત જીવન ગળનારા સંયમી પુરૂષો ભોગ ઇચ્છા સારી રીતે સંતોષી શકશે.

જો પેતાની ઇન્દ્રિયોને સયમમા રાખે છે, તે જ પેતાના વિચારોને ઉત્તમ સ્થાને લઈ જઈ શકે છે. મન સયમથી અજ્ઞાન અને નીચ સ્વાર્થ-બુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને બુદ્ધિ અને જ્ઞાનનો પ્રભાવ વધે છે. મન સયમ પાળવાથી મહાન્ વિજય મેળવ્યાનો આનંદ મનુષ્ય અનુભવે છે. મન સયમ એકદમ સાધ્ય થઈ શકતો નથી થોડે થોડે નાની નાની બાબતોમાં પ્રથમ તો મન સયમની ટેવ પાડવાની જરૂર છે. જો ધીરે ધીરે આ ટેવને ખીલવી હોય, તો આગળ જતા મલીન પડેલો ખસી જઈ વિવેકબુદ્ધિના દ્વાર ઉઘડી જાય છે. આત્મ-બળ સાધ્ય કરવાનું સમર્થ સાધન મનઃસયમ છે. દુર્ગુણો ઉપર વિજય મેળવી, તેમનો નાશ કરી મનુષ્ય મન સયમથી શુદ્ધ અનંદ ભોગવી શકે છે.

૫ સાદાર્થ અને સ્વતંત્રતા.

વિવિધ પ્રકારની ઇચ્છાઓથી બધાયલા જીવન કરતાં સતોષથી બનેલા સાદા અને સ્વતંત્ર જીવનની ખુબી જોર જ છે આ શાન્ત જીવન ગાળનારને કુદરતે જ આપેલી જરૂરીઆત પૂરી પાડવી પડે છે. તેના જીવનમા તેને ઘણી જ ઓછી ચીજોની જરૂર પડે છે, તેથી તેનું જીવન સાદું અને સ્વતંત્ર બને છે તેના વિચાર ઉછાછળા હોતા નથી તેની દહેણી કરણી જ શુદ્ધ હોય છે, અને તેનું જીવન તદ્દન નિરોગી રહે છે

જીવનમા જેમ ઓછી વસ્તુઓની જરૂર તેમ સ્વતંત્રતા પણ વિશેષ ભોગવાય છે. અદીલુદ્દીન બંધાણીને, કે આના વ્યસનીને અદીલુ કે આ ઉપર સ્વતંત્ર થવું પડે છે જેના જીવનમા કોઈ પણ વસ્તુનું આધિક્ય નથી, તેનું જ જીવન સ્વતંત્ર-

સાચા અર્થમાં થઈ શકે છે આધુનિક સમયમાં સ્વતંત્રતાનો જુસ્સો ફેલાયો છે, તેના કારણે તદ્દન જુદા જ અર્થમાં સ્વતંત્રતા વિષે આજે બોલીએ છીએ આવી સ્વતંત્રતાના સ્વાદ પણ ખડું જ સરસ લાગે છે. હાલના સમયમાં સમજવામાં આવતી સ્વતંત્રતા મેળવવી જોઈતી રહેલી છે, તેથી વધારે મુશ્કેલ સાચી સ્વતંત્રતા મેળવવી થઈ પડે છે, કારણ એમાં ઈન્દ્રિય નિયંત્રણની વિશેષ જરૂર પડે છે.

મનઃસંયમનું સ્થાન મન છે કેટલાક મનુષ્યો એવા હોય છે, કે તેઓના ઘરમાં કચરો પુષ્કળ પડી રહે છે તેઓના સુવા બેસવાના ખડ પશુ ચોખ્ખા હોતા નથી, અને તેવી જ રીતે તેમના શરીર અને મન પણ નિર્મળ હોતાં નથી તેમને એવી જાંદી ટેવો પડેલી હોય છે, કે તેઓને સુધારવી અશક્ય હોય છે તેમને કચરાનો ખપ પડતો નથી, છતાં પણ તે કચરો કાઢી નાખવાનું તેમને ગમતું થે નથી ‘કદાચ ધૂળનો થે ખપ પડે’

આવા આવા આજસને દિત્તેજન આપનાર સૂત્રો
જાંધી કચરો એમનો એમ રહેવા દે છે આવે!
કચરો તેમના ઘરમા, શરીર ઉપર અને મનમા
હેય, તેમા જ તેઓ આનંદ માને છે તેમનો આ
અનંદ ખરે વિચિત્ર પ્રકારનો હોય છે !

જે ઘર સુંદર, નિયમિત, અને સુવ્યવસ્થિત હોય,
તેમા અણુગમો ઉત્પન્ન કરનાર, તથા ચિંતાતુર
બનાવનાર કચરો કયાએ પણ લેગો થવા દેવામાં
આવતો નથી દુર્લભ્યે જો કયાએ પણ કચરો લેગો
થયેલો જોવામા આવે, તો ત્યાંથી કચરો કાઢી, તે
જગ્યાને સાફ કરી નાખવામા આવે છે; અને
ઘરમા સુઘડતા અને સુગમતા કરી દેવામા આવે છે.
આવા ઘરમા શરીર અને મન પણ સુંદર, નિય
મિત અને સુવ્યવસ્થિત થાય છે

મરની માફક સુજીમાં પંજી મળ ભરી રાખવામાં

માણસો ઘણી વાર આનંદ મને છે, એટલું જ નહિ, પણ આવી કલકિત બુદ્ધિને તેઓ દહેતાથી વળગી રહે છે તેમની આવી પણ બુદ્ધિનો નાશ થાય, તેની તેઓને હંમેશા ભીતિ રહ્યા કરે છે આવી બુદ્ધિના રક્ષણથી તેમની અસંતોષી ઇચ્છાઓ, તેમની અયોગ્ય અને અન્યાયી ભોગવૃત્તિ, ભૂત પ્રેતાદિમા તેમની અધ શ્રદ્ધાઓ, દિવસે દિવસે વધીને ડુંગર જેવી મોટી થતી જાય છે તેમના જીવનમા ક્યાંએ પણ શાન્તિ જણાતી નથી સત્યનો પ્રકાશ કોઈ પણ દિવસ તેઓ જોવા પામતા નથી, અને અજ્ઞાનના અધામા સદૈવ ડુટાયા જાય છે

ઘણી ઇચ્છાઓના ઉભરાને લીધે થતા હુબથી દૂર થવું, જુદા જુદા મતથી ઉધે વસ્તે દોરઈ, સાચા ખોટાનું ભન ગુમાવી, અન્યાય થવાનો પ્રસંગ જ ન આવવા દેવો, તેનું નામ રાહું જીવન છે સાહું જીવન હંમેશાં નિત્ય વસ્તુઓનું જ મહત્ત્વ રહે છે.

મહાન્ પ્રશ્ન હવે ઉપસ્થિત થાય છે, કે નિત્ય વસ્તુ કેને કહેવી ? આપણા જીવનમાં જે વસ્તુનો વધારે ખપ પડે, તે જ વસ્તુ નિત્ય છે. સફળગુણની આપણા જીવનમાં આહાર કરતા પણ વિશેષ જરૂર પડે છે, માટે જ સફળગુણ નિત્ય વસ્તુ છે. સફળગુણ પ્રાપ્ત કરવાને ચારિત્ર્યની પ્રથમ જરૂર છે સાદ્ જીવન ત્યારે જ ગાળી શકાય છે, કે જ્યારે જીવનને સહેલાઈથી સહમજી શક્ય છે, અને જ્યારે અધરામાં અધરા નિયમેને પણ પાળવા સહેલા થઈ પડે છે. જ્યાં મહાન્ પુરૂષો આવી જ રીતે સાદ્ જીવન ગાળી શકતા પોતાના જીવનમાં સફળગુણો ખીલવવાની સાચી કળા મહાન્ પુરૂષોએ સાધ્ય કરી હતી. બુદ્ધદેવે પોતાના જીવનમાં આઠ સફળગુણો ખીલવ્યા હતા આ આઠ સફળગુણોના પાલનથી તેમણે જ્ઞાનનો પ્રકાશ મેળવ્યો હતો, આ આઠ સફળગુણો બુદ્ધદેવના જીવનમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે. કથા, પરોપકાર, ઉદારતા, સ્વાર્થત્યાગ, સાદાઈ, સર

ળતા, સમાનતા, અને સત્ય આ આઠે સદ્ગુણો સાંક-
 ળની જુદી જુદી કડીઓની માફક એક બીજા સાથે
 સળધ પામેલા છે આ આઠે સદ્ગુણો બુદ્ધદેવના
 જીવનમાં જણાઈ આવતા હતા. આ આઠે સદ્ગુ-
 ણોને પૃથક્ પૃથક્ પાળવા કરતા, બુદ્ધદેવે તેમને
 એક મહાન્ સદ્ગુણમા સમાવ્યા હતા, અને તે
 દયા હતી માત્ર દયાનો સદ્ગુણ પાળવાથી બીજા
 સાથે સદ્ગુણો આપોઆપ વિના પ્રયત્ને બહાર
 નીકળી આવ્યા. જીસસ ક્રીસ્ટે આખા જીવનના
 સારરૂપ એક જ ગુણ સ્વીકાર્યો હતો અને તે પ્રે-
 મનો ગુણ હતો, દયા અને પ્રેમ એ બન્ને તદ્દન
 સાદા ગુણ છે કેવા સાદા છતાં મહાન્ ગુણો તે-
 મણે કેળવ્યા હતા ? આવા સાદા ગુણોને પણ
 યથાર્થ રહમજવામા આપણે જનસમાજ હજી
 પાછળ છે, નહિ તો બચકર યુદ્ધો, અથવા સર્વ
 પ્રકારના ખળભળાટનો યુગ હાલ પ્રવર્તે જ નહિ,
 બે તમે જે કોઈ ગુણને યથાર્થ સ્વરૂપમાં રહમજો,

તો તમે તેને તમારા લવનમાં બિતાર્યા વિના રહો જ નહિ, અને તે ગુણ લવનને શુદ્ધ, પૂર્ણ અને દિવ્ય બનાવ્યા વિના પણ રહે જ નહિ.

માણસ જ્યારે સદ્ગુણોને ખીલવવા તરફ પોતાની શક્તિ દોરે છે, ત્યારે જ તેને જણાય છે, કે તેનામાં કેવી કેવી બાતના દુર્ગુણો સરાયા છે. સાગરમાં ખરેખરો પછડાટ તો પત્થરોના ખડકો પાસે જ થાય છે જ્યાં સૂઝી દુર્ગુણોને અનિયંત્રિત વધવા દેવામાં આવે છે, ત્યાં સૂઝી તેઓના અસ્તિત્વનું પણ જ્ઞાન આપણને થતું નથી, પણ જ્યારે તેઓના સામે સંયમ રૂપી પત્થરોના ખડક અણુવાના થતો આવે છે, ત્યારે જ તેમનું ખરેખરું જોર જ્ઞાન પ્રકાશી આવે છે. કેટલીક વાર જોમ બને છે કે, જે દુર્ગુણોને આપણે ખીલનામાં ધીક્કારીએ છીએ, તે જ દુર્ગુણો તેવી વખતે આપણામાં દેખાવ કે છે. અને આપણને તદ્દન આત્મીય પમાડે છે; આ દુર્ગુણોએ આપણી જે અધોગતિ કરી હોય છે, તેનું ત્યારે જ આપણને જ્ઞાન થાય છે. આવા જડમૂળ

ઘાલી બેઠેલા હુર્ગુણોને ફર કરતી વખતે આપણને
 ઘણું ખમવૂં પડે છે, ઘણા ઘણા કટુ અનુભવો ધાય
 છે, અને જો ધૈર્ય, નિશ્ચય અને સતત પ્રયાસથી
 ત્હેમને કાઢી નાખવા માણસ મડયો રહેતો નથી,
 તો તે નાસીપાસ થઈ, પોતાના પ્રયત્નોમાં ધૂળ
 મેળવે છે, અને પોતાનું સાધ્ય સાધી શકતો નથી.
 આ હુર્ગુણોને ફર કર્યા પછી જે શાન્તિ, આનંદ
 અને જ્ઞાન મળે છે, તે જ મનુષ્યનું સ્વર્ગ—સુખ છે
 આટલા બધા સદ્ગુણોમાથી એકનું જ પાલન
 કરવામાં જ્યારે માણસને આટલું બધું ખમવૂં પડે
 છે, ત્યારે બધે સદ્ગુણોને આચારમાં કેવી રીતે
 મૂકી શકાય, એવા વિચારથી માણસનું મન જામી
 જાય છે, ત્હેનું હૃદય નરમ બની જાય છે; અને
 સદ્ગુણો તો પાળી શાય જ નહિ, તે તો માત્ર
 ચોપડીમા લખવાના અને વાચવાના કામમાં જ
 આવી શકે, આવો ખોટો વિધાર ત્હેનામાં દૃઢ થતો
 જાય છે મનુષ્યની આવી નિર્બળતા પાંચા વિનાની
 છે, મોટા મનુષ્યો સાદા અને ઘણા મોડા જ સદ્-

શુભોન્ સેવન કરે છે, કેટલીક વર તો માત્ર એક જ સદ્ગુણને પોતાના જીવનમાં સ્થાન આપે છે, અને તે સદ્ગુણને પોતાના જીવનમાં સંપૂર્ણ ખીલવે છે. શુદ્ધ કે કાર્કશ્ટન્ જીવન પ્રતીતિ તરીકે બસ છે.

મહાભારત જેટલો મોટો ગ્રંથ લખ્યા પછી વ્યાસ-ને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો, કે 'મહારાજ, આ તો મહા વિશાળ ગ્રંથમાં સાર રૂપ શું ગ્રંથ કરવ તો સ્કમભૂત નથી.' વ્યાસે બધાએ શાંતોના સાર રૂપ માત્ર એક જ સૂત્ર કહ્યું કે

પરોપકાર પુણ્યાય પાપાય પરપીડનમ્ ।

અટલી એક જ લીટીમાં આખા મહાભારતનો સાર સમાવી દેવામાં આવ્યો. શાંતોનું બધું સ્વસ્થ આમાં જ સમાયું છે. શ્રી પરમાત્માના અશ્વત્થાર તરિકે પૂજ્યલી મહાન્ વ્યક્તિઓનાં જીવનોનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરવાથી આપણને સ્પષ્ટતાથી એટલું તો સ્કમભૂત, કે તેઓનું જીવન એક જ મહાન્ ગુણ-નો અગ્રમ સખી કહેલું હતું.

ઓ મનુષ્ય ! તૂં ધારે તો ત્હારી સત્તા પ્રભુના અંશાવતારી મહાન્ વ્યક્તિ જેટલી અનહદ છે માત્ર તે સત્તાને ખીલવવા મા જ ત્હારી બુદ્ધિની સાચી પરીક્ષા છે સદ્ગુણનો એક વખત ત્હારા જીવનમાં વિકાસ કર, પછી જીવનની મીઠાશ કાઈ બોર જ લાગશે !

આ ઉપરથી સમજવાનું એ જ કે એક પણ સદ્ગુણ ખીલવવાથી માણસનું જીવન સાદું અને ઉન્નત બને છે સાદું જીવન ફરેક રીતે સાદું જ હોય છે, કારણ જીવન ઉપર જે હૃદયનું સામ્રાજ્ય વ્યાપે છે, તે હૃદય જીવનને નિર્મળ અને વીર્યવાન બનાવે છે, અને સત્યના માર્ગ તરફ દોરી જાય છે સદ્ગુણોને સારી રીતે સમજવા હોય, તો આહાર વિહારમાં નુકશાન કરનારી વિલાસની વસ્તુઓ, પોશાક-માં જણાઈ આવતો ખાલી બભકો, વાણીની અતિ-શ્લેષકિત, અને કૃત્યમાં કપટ, બુદ્ધિને બહાર પાડવાના વિચારો, અને નકામા તર્કો-આ બધું ભણ

દેવાની જરૂર છે. છાંદગીમાં જરૂરના પ્રશ્નો, જે આપણી બાજુ બહાર હોય છે, તે સદ્ગુણના સેવનથી આપણને સ્પષ્ટ સમજાય છે, અને તે પ્રશ્નો પછીથી આપણા જ ઘર્ષ પડે છે.

સદા હૃદયના અને સાચા હૃદયના, સદ્ગુણી, અને હાથા માણસોને બિવિધની સમુજગીયે ચિંતા તથા શકા રહેતી નથી. તેઓ સમયને લગતી ફરજો ઉપર જ પોતાનો કાર્યક્રમ ઘડે છે. બિવિધ ઉપર આધાર રાખી વર્તમાન ધર્મ તેઓ ચૂકતા નથી. સદ્ગુણોના કિલ્લામાં રહેવાથી, તેમને સંપૂર્ણ સલામતી લાગે છે. તેમનૂં જીવન આથી જ શાન્ત વહે છે.

સાદ્ જીવન ગાળનાર બ્યક્તિ અંતમાં મહાન અને સત્તાવાન થાય છે. 'I am the monarch of all I survey' (હું જે જે જોઉં છું, તે બધાનો શાસક છું.) આવા વાક્યો લખનાર લેખકનો અર્થ કોટરો જ છે, કે તે બહારની ઠોઈ કે

પણ વસ્તુથી નિયંત્રિત થતા નથી બહારની વસ્તુ-
ઓનો તેને ઝાઝો ખપ પણ પડતો નથી, તે સત્ત્વ
જેવું સ્વતંત્ર જીવન ગાળી શકે છે શકાઓ, ઈતર-
પીડી, અશુદ્ધિ, વહેમ વગેરે સદા જીવનમાં ઉદ્ધ-
ભવ પામી શકતા નથી. સાદા જીવનથી માણસ
સ્વતંત્ર, વીર્યવાન, આત્મ-સંતોષી, શાન્ત અને
પવિત્ર બને છે. સાદું જીવન પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ
અપાવી શકે છે

૧. સાચા વિચાર.

ટેવોને લીધે જ જીવંતીનું જ ખારણ ટકે છે આ ટેવોમા કેટલીક નુકશાનકર્તા અને કેટલીક લાભકર્તા હોય છે આ બધી ટેવો વિચારથી જ ઉત્પન્ન થવા પામે છે. માણસનું આશિષ્ય વિચારથી જ બંધાય છે, માટે વિચારો એ જ જીવનમા મૂખ્ય વસ્તુ છે. ડાહ્યા માણસ અને મૂર્ખ માણસ વચ્ચે મૂખ્ય તફાવત એ હોય છે, કે ડાહ્યા માણસ પોતાની વિચારશક્તિને સચમમા રાખી શકે છે, જ્યારે મૂર્ખ માણસ વિચારોથી દબાઈ જાય છે સુસ્ત માણસ શૂ અને કેવી રીતે વિચારવું, તે પ્રથમથીજ નક્કી કરી રાખે છે, અને બહારના ગમે તેવા વિચારિત સંયોગો હોવા છતાં પણ મૂખ્ય વિચારના સાધ્યથી ભ્રષ્ટ થતો નથી; પણ વાવાઝોડાની માફક આવતા દરેક વિચારોથી મૂર્ખ માણસ ખેંચાઈ જાય છે, અને ધારેલું સાધ્ય મેળવી શકતો નથી. આથી કરીને તે દુનિયામા માત્ર વૃત્તિથી જ દોરાય છે.

જિંઘા સહયુષ્ણે તરફ જોમના મન અને હૃદય વળેલા હોય છે, તેમનું જ જીવન સચ્ચારી બને છે. નિયમ પ્રમાણે ઝોક પછી ઝોક વિચાર લાવવા મનુષ્યે યત્ન કરવો જોઈએ તેના વિચારોને ઝોક જ ધારેલા લક્ષ્ય ઉપર દોરવા જોઈએ. આથી કરીને તેના જીવનમાં જ્ઞાનનો પાયો મજબૂત થાય. ઝોક તરફ દયાળુ થતા પડેલા તેણે શુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ, કે તેણે શા માટે દયાળુ થવું જોઈએ ! તેની દયાની લાગણી ક્ષણિક હોવી જોઈએ નહીં; પણ તેણે સારી રીતે સમજવું જોઈએ કે, દયાળુ થવું, તે દરેક મનુષ્યની ફરજ છે, અને આમ ફરજ તરિકે સમજવાથી જ તે દયાનો શુદ્ધ હૃદયમાં હમેશાં તાજો રાખશે. શુદ્ધવાન મન પડે, તેવા સંયોગોમાં મૂકાયાથી જ શુદ્ધવાન થવા કરતાં, હૃદય તરફ જવાને ઘણીયે લાલસાઓથી લોભાવા પછી જ શુદ્ધવાન થવામાં ખરી કસોટી છે. આસ-પાસનાં માણસોનાં વખાણ કે નિન્દાથી દબાઈ ન

જ્યાં, તેણે તો લેનું સાધ્ય મેળવવું. શુદ્ધવાન થવું
જો તો બ્યસન થવું જોઇયે

શુદ્ધનું સ્થાન હૃદય જોકણું છે, જોમ નથી; તેનું
સ્થાન મન પણ છે હૃદયના શુદ્ધો મનના શુદ્ધોથી
ઘણી વખત ઇલાઈ બાય છે. વિષયેછાની માફક
વિચાર-શક્તિ પણ હુશુલ હોઈ શકે છે. સ્નેહનું
ખોદું સ્વરૂપ વિષયવાસના હોય છે, તેવી રીતે
બુદ્ધિનું ખોદું સ્વરૂપ પાયા વિનાના વિચાર હોય
છે. ગમે તેમ ઊંચે ઉડતાં પક્ષીઓને આખરે માળામા
આવવું જ પડે છે, તેવી રીતે આવા ઉડાઉ વિચાર
કરનારને શાન્તિ અને સદ્વામતી માટે જોક જ સ્થાને
આવવું પડયે.

શુદ્ધની પરીક્ષા કરવાની બુદ્ધિને ટેવ પાડવી જોઇએ.
નકામી વસ્તુઓ ઉપર તેનું વલણ જતું ઝટકાવી,
ન્યાય અને જ્ઞાનના રસ્તા ઉપર તેને દોરી, સોધું
શું છે, અને બનાવટી શું છે, તે વિચાર કરનાર
બ્યક્તિએ ઝોપી કાઢવું જોઇએ પોતાનું જ્ઞાન કેટલું

અને કેવું છે, તે શોધી કાઢવાની જરૂર છે તે સૂ
 જાણે છે, તે જોવું જોઈએ, અને તે સૂ નથી જાણતો
 તે પણ જોવાની આવશ્યકતા છે પારકાની ભૂલો
 કાઢવામાં આપણે જેટલા ઇતેભર થઈએ છીએ,
 અને પારકાની ભૂલો કાઢતી વખતે આપણે જેટલી
 આપણી ભાતને પણ વિસરી જઈએ છીએ, તેવી જ
 રીતે આપણે આપણા દોષ શોધી કાઢવા ઉપર
 વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ જે માણસ પારકાના
 દોષ જુએ છે, તે બગડે છે, જે પોતાના જ દોષ
 જુએ છે, તે સુધરે છે પોતાના જ દોષ ઉપર
 દૃષ્ટિ રાખવાથી પોતાનું જ્ઞાન કેટલું ઝોઘું છે, તે
 માણસ બહુ જ સારી રીતે જોઈ શકે છે

મહાન ગુરુઓના વચનો સદ્ગુણો શીખવે છે
 જ્યારે સદ્ગુણ અને જ્ઞાન બંને બુદ્ધ માનવામાં
 આવે છે, ત્યારે હઠાપણ રહેતું નથી માણસ જે
 જાણે છે, તે જ આચારમાં મૂકે છે. પ્રેમનાં લાંબા
 લાંબા ભાષણો કે લખાણો કરનાર માણસ જો પો-

તાના કુટુંબ તરફ જ દેવની લાગણી બતાવે, તો પ્રેમ સંબંધે તેનું જ્ઞાન શા કામનૂ ? જેના હૃદયમાં દેવની લાગણી સમૂળગી નથી, તે જ માણસ શાન્તિ લોગવે છે, તે જ બધાની સાથે શાન્તિથી રહે છે જે જ્ઞાન સદ્ગુણના સંબંધથી ઉદ્ભવે છે, તે જ જ્ઞાન સાચું છે.

ખોટા વિચાર કરનાર માણસ તેના કુર્ગુણોથી જીવાઈ આવે છે; સારા વિચાર કરનાર માણસ તેના સદ્ગુણોથી જીવાઈ આવે છે ખોટા વિચાર કરનાર માણસના લવનમા શાન્તિ હોતી નથી તેનું મન હુ મૈશાં ખટખટમા જ મશગુલ રહે છે. તેને વિચારો એવા જ આવે છે, કે 'ખીજાઓ તેને નુકશાન કરે છે, છેતરે છે, તેને ઘટ્ટ કરે છે, અને તેને ખરાબ કરી નાંખે છે' સદ્ગુણનું સેવન કરવાનું મૂકી દઇ, તે પોતાના જ બળ ઉપર ઝાંઝુમે છે, અને વહેમ, ધૃમ્પા, ક્રોધ, અને વેર લેવાની તીવ્ર ઇચ્છાઓને પાવે છે; અને સુખી બનવા મુશ્કેલી પડે છે.

છે. જ્યારે તેને કોઈ ગાળ દે છે, ત્યારે તે સામી ગાળ દે છે. “ મહને અન્યાય થયો છે ” આવું જ્યારે ને ત્યારે તે બોલે છે આવી રીતે હમેશાં તે દુઃખી રહ્યા કરે છે. લાંબી દૃષ્ટિ નહીં હોવાથી, વારંવારે બીજાના દોષ કાઢે છે; પણ મૂર્ખ માણસ જોતો નથી, કે તેના દુ ખનું કારણ બીજા નથી, પણ પોતે છે.

સારા વિચાર કરનાર માણસ પોતાના કે પોતાના જવાબના વિચાર કરતો જ નથી પારકા લોકો તેને મર્મે તેટલું નુકશાન કરે, છતાં પણ તે તો શાન્ત અને નિર્વિશિત જીવન ગાળે છે. તેની ખાત્રી હોય છે, કે પોતાના ખોટાં કૃત્ય શિવાય બીજું કોઈ તેને નુકશાન કરી શકે તેમ છે જ નહીં તે સમજે છે કે તેનું પોતાનું કલ્યાણ તેના પોતાના હાથમા જ છે; અને પોતાના શિવાય બીજું કોઈ તેની શાન્તિનો લાંબા સમય સુધી શક્ય નથી. ખોટી વાતોનું તેની પામે,

હાવતું નથી સદ્ગુણનું સેવન કરવાથી, તે બળવાન અને શાન્ત હોવન મળે છે.

સારા વિચાર કરનાર માણસ સંસારમાં સારાસાર સમજી શકે છે, અને બીજા મનુષ્યનું તેના તરફનું વર્તન બહુ જ સારી રીતે તે કળી શકે છે હોવનનું સાચું જ્ઞાન તો તે જ સંપાદન કરે છે વસ્તુઓનું સાચું સ્વરૂપ તે સમજી શકે છે તે બધું છે, કે આખું વિશ્વ સત્યને જ આધારે ટકી રહેલું છે તે દરેકને ચાહે છે તેની ખાત્રી છે કે, સત્ય આખરે હતાથે; સત્ય આખા વિશ્વમાં, અને દરેક વ્યક્તિમાં પશુ પ્રાધાન્યપદ સોગવશે સત્યનો સર્વદા વિશ્વે થયે, કારણ અસત્ય પોતાની મેળે જ પોતાનો નાશ કરે છે.

વિશ્વમાં સત્ય કોઈ દિવસ હારતું જ નથી; ન્યાય દર થઈ શકતો જ નથી; માણસ જે કાંઈ કરે છે, તેમાં ન્યાયનું પ્રાધાન્ય હોય છે; અને તે ન્યાયને દૂર કરવા કોઈ શક્તિમાન નથી આવી માન્યતાથી જ સારા વિચાર કરનારને સર્વદા શાન્તિ મળે છે, અને તેથી જ તે આનંદ સોમવે છે.

ધર્મ્યા, વિષયવાસના અને ગર્વથી જેનું હૃદય કલંકિત થયું નથી, તે જ સારા વિચાર કરી શકે છે; જેની દૃષ્ટિ હ મેશા નિર્મળ હોય છે, જેના શત્રુઓ પોતાની શત્રુતા દાખવવા ઇચ્છતા નથી, જ્ઞાન ન હોય તેવી વસ્તુઓનું લાભુ વિવેચન કરવા જે સમૂળગો ઇચ્છા રાખતો નથી, તે જ સદૈવ શાન્તિ ભોગવે છે

માણુસ વિદ્વાન્ હોઈ શકે, પણ જો તેનામાં હકા-પણુ ન હોય, તો તે સારા વિચાર કરી શકે નહીં. વિદ્યાથી જ દુર્ગુણો ઉપર જીત મેળવાતી નથી, પણ પોતાની જાતને જ દાખમા રાખવાથી, મનુષ્ય દુર્ગુણોને દબાવી દે છે સદ્ગુણ કોઈ દિવસ ચળતો નથી. જેઓ સદ્ગુણ અને સત્યના જ વિચાર કરે છે, અને જેઓ સત્યને આધારે જ વર્તન ચલાવે છે, તેઓ જ જીવનમા અને મરણ સમયે જીતે છે; કારણુ સદ્ગુણ ચોક્કસ જીતે છે, પ્રમાણિકતા અને સત્ય વિશ્વના સ્તભો છે

૭ શાન્તિ.

જે સત્યને ચાહે છે, તે હંમેશા પોતાની જાતને દાખખા રાખે છે. ગકરાટ, આવેશ, ચિંતા અને ખડીક શુદ્ધ દુઃખના અને સત્ય જીવન ગાળનારાને પશ્ચવતા નથી. પોતાની જ જાત ઉપરનો વિજય સર્વદા શાન્તિ અપાવે છે. દરેક શુષ્કના પ્રકાશને વધારે દીપાવનાર શાન્તિ છે. શાન્તિ વિના મનુષ્યનું મહાન્ સામર્થ્ય, જો તેની નિર્બળતાનો એક છિડો છે બહારના ન્હાના ન્હાનાં વિધ્નોથી જેનું મન સમુજગૂંથે હાલતું નથી, તે જ શાન્તિ રાખવામાં ક્ષમી શકે છે. શાન્તિ રાખનાર માણસ ખીજના હુલ્લે ઉપર બહુ સારી અસર કરી શકે છે.

સદ્શુષ્કી મનુષ્યો પોતાની જાત ઉપર જ દાખ મૂકે છે, અને તેમની વિષયોવૃત્તિઓ ઉપર દેખરેખ રાખે છે. આવી રીતે કરવાથી તેઓ મનને દૃઢ કરી શકે છે, અને શાન્તિ મેળવે છે. તેમની શાન્તિના

પ્રભાવથી, તેઓ સત્તા, મહત્તા, આનંદ, અને
જીવનની સંપૂર્ણતા મેળવે છે.

જેઓ પોતાની જાત ઉપર દાબ મૂકતા નથી,
તેઓ જીવનના સાચા આનંદ અનુભવી શકતા નથી,
અને શાન્તિની ખરી કિંમત તેઓ કરી શકતા
નથી. સ્વસ્થતા મેળવવા તેઓ ફાફા મારે છે, પણ
મેળવી શકતા નથી. આથી કરીને તેમના મનથી
સ્વસ્થતા એ માત્ર ક્ષણિક આનંદ આપનારી વસ્તુ
થઈ પડે છે.

શાન્ત જીવન ગાળનારાઓ ઉતાવળથી કોઈ પણ
કામ કરતા નથી, અને તેથી જ તેમને દિલગીર
ધવાનો કે પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવતો જ નથી.
માનસજ ધવાનો દુઃખી પ્રસંગ તેમને કદી પણ
આવતો નથી વૃત્તિઓને નિયમમાં નહીં રાખ્યાથી એ
કામો કરવા બધાં મુશ્કેલ થઈ પડે છે, તે કામો
સ્વસ્થ મનના મનુષ્યને મુશ્કેલ થઈ પડે છે તે

હંમેશાં સંસારને સાચી દૃષ્ટિનિંદ્રુથી જોયો, અને પોતાના કાર્યમાં આનંદ માન્યો.

આ શાન્તિ મેળવવાના રસ્તા સરળ નથી, છતાં સીધા છે. સર્વ પ્રકારની બહારની વસ્તુઓથી થતા અનુસાગથી અને હરકતોથી જ્યેમ અને તેમ મનને દૂર રાખવું પૂર જોસમા ઉછળતા, સમુદ્રમા દિવા-દાડીની માફક મનને સ્થિર રાખવું અને આવી રીતે કરવાથી જ મન વશ થાય છે, અને શાન્તિ મેળવી શકાય છે.

વધારે વધારે મન-સંયમ, શાન્તિ અને આત્મ-બળ લેગૂ કરવા દિવસે દિવસે જે માણસ યત્ન કરતો બાધ છે, તેનું જ લુપ્ત આર્થ છે; તે જ લુપ્તને લુપ્તી બણે છે અવ્યાસથી જ આ કામ ચર્ષ શકે છે. દરરોજ પ્રયાસ કરીને માણસે પોતાની નિર્મળતા પ્રથમ લુપ્તી બેઠજો; જો લુપ્તવાને શરૂઆત-માં તેણે તે નિર્મળતા બાણી બેઠજો; જો બાણ

પછી તેને દૂર કરવાનાં સાધનો મેળવવાં બેઠાં, અને ત્યાર પછી ધીરે ધીરે તેનો ત્યાગ કરવો બેઠાં, આમ કરવાથી માણસ પોતાની જાતને દૃઢ બનાવી શકશે

ચારિત્ર્યનો મુખ્ય આત્મા શાન્તિ જ છે જેઓ ક્રોધ, કામ, લોભ આદિ દુર્ગુણોને સ્હેજમા વશ થાય છે, તેઓ હાથે કરીને પોતાનું ચારિત્ર્ય ખગાડે છે, અને દિવસે દિવસે નિર્ગળ થતા જાય છે. નિર્વીર્ય-તાનું મૂખ્ય લક્ષણ જ ક્રોધ છે જે માણસ વીર્યવાન હશે, તેનામાં શાન્તિનો ગુણ મૂખ્ય નજરે પડશે. આવા જ મનુષ્યોના ઇન્દ્રિયોને જીતવાના પ્રયાસ સફળ થાય છે દુર્ગુણોની ખાંચ નડતી ન હોવાથી તેમના રસ્તા તદ્દન સરલ થઈ જાય છે જ ન અને સુખ સમજવાને તેઓ પૂરેપૂરા લાયક બને છે તેઓ સમજે છે કે જ્ઞાન અને સુખના ભંડાર અખૂટ છે, તેઓનું સુખ માત્ર સ્વાર્થી હોતુ નથી, પણ

તેઓના સુખ લોગવવાથી બીજાને પણ લાભ થાય છે. જમ્મે તે કાર્ય માથે લે, તો તેને તેઓ પાર ઉતારી દે છે અધશ્રદ્ધાથી તો તેઓ કામ કરતા જ નથી, પણ કાર્ય કરવા પહેલાં, તેનું જ્ઞાન મેળવે છે.

ગૂચવાયલા મનવાળો માણસ જ્યાં નથી ફાવતો, ત્યાં શાન્ત મનવાળો માણસ ફાવી જાય છે. બહારની જમ્મે તેવી મુશ્કેલી આવે, છતાં પણ તેને દહતાથી તે ખસેડી શકે છે અહરની વૃત્તિઓને જે માણસ દબાવતા શીખે છે, તે જ બહારની સ્થિતિને દબાવી શકે છે. આથી જ કરીને એમ કહેવાય છે કે ‘માણસ સંયોગોને બનાવનાર છે, પણ સંયોગોનો બનેલો નથી !’

શાન્ત મનવાળો મનુષ્ય બને વિરુદ્ધ પ્રકારની ફરજોમાંથી પોતાનો રસ્તો કાઢે છે તેનું મન હંમેશા સમાન વૃત્તિ ધારણ કરે છે દુઃખસુખના પ્રસંગો તેને જરાયે ડાહ્યાવતા નથી. તેની ઉન્મત્ત

ઈન્દ્રિયોને તેણે તદ્દન નરમ બનાવી દીધેલી હોય છે.

જે માણસનું મન શાન્ત હોય છે, તે જ જીવંત-
માં ક્રોધ પામે છે. તે સારી રીતે બહે છે, કે
હુનિયાનાં હુ ખો તે તેના જ બનાવ્યાં બને છે ચાપ-
વૃત્તિમા જ હુ બનાં ઊંડા મૂળ ગયેલા હોય છે,
ધન મેળવવા સારૂ જેવા પ્રયાસ માણસ કરે છે,
તેવા જ પ્રયાસો શાન્તિ મેળવવા સારૂ થવા નોંધ્યો.
શાન્ત મનુષ્ય બળ અને આરામ લોગવે છે; સર્વત્ર
પ્રેમ તથા હઠાપણથી વર્તે છે; તેના ગમે તેવા
પ્રયાસો નિષ્ફળ જતા નથી, હુનિયાની દૃષ્ટિએ કદાચ
તેની નિષ્ફળતા દેખાતી હોય, છતાં પણ અંતમા
તો તે જ સફળ થાય છે, તેનું જ જીવન વિજય-
વંત નીવડે છે

૮. મનુષ્યનું સામ્રાજ્ય-જ્ઞાન અને વિજય.

ઇન્દ્રિયો તથા મનની વૃત્તિઓ ઉપર સામ્રાજ્ય મેળવ્યા પછી જે જાગૃતિ આવે છે, તે અલૌકિક જ હોય છે આ અલૌકિક જાગૃતિ આવવાથી, માણસ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્ । સૂત્રનું રહસ્ય સારી રીતે સમજી શકે છે. પ્રમાણિક, જ્ઞાની, અને સત્યમય જીવન ગાળતાં તેને જે જ્ઞાન'દ થાય છે, તે જ્ઞાન'દ દુનિયાના બીજા બધા જ્ઞાન'દ જાગળ ઘણો જ અમૂલ્ય લાગે છે. વિષયના ભોગથી થતો જ્ઞાન'દ તેનામાં રહેતો નથી, કારણ તે સારી રીતે સ્ક્રમજે છે કે-ભોગ ભોગવવાથી ભોગતૃષ્ણા ઝોછી થતી નથી, પણ દિવસે દિવસે વધે છે.

न जातु काम् कामानां उपभोगेन क्षाम्यति ।

इतिवा कृष्णवर्त्मन भूयोभूयोभिबर्चते ॥

ભોગતૃષ્ણાનો એક વખત નાશ કર્યા પછી,

ફરીથી તે ઉદ્ધવતી જ નથી, અથવા બે કદાચ ઉદ્ધવે છે, તો તેનું બેર ઘણું નરમ હોય છે. તેના વિચારો શુદ્ધ અને ઉન્નતિ કરનારા હોય છે અલૌકિક ભગૃતિ આબ્યા પછી પાપ કે દુષ્ટ રહેતા નથી, અને જીવનનો સાચો ઉદ્દેશ આપણી સમક્ષ ખડો થાય છે. શોક કે રૂદન કરવાનો કોઈ પણ અવસર આપણને આવતો નથી

આ સ્થિતિને ક્રાઈસ્ટ ‘સ્વર્ગીય સામ્રાજ્ય’ (Kingdom of Heaven) કહે છે. જુદાં તેને ‘નિર્વાણ’ કહે છે. આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતા, ચિંતા અને આત્માની અધોગતિનો ભય નાશ પામે છે. મહાન્ ઋષિઓ અને ઈશ્વરના અવતારી પુરુષોએ આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરેલી હોય છે. પ્રથમમા તો માણસ પોતાને જ જાણખતા શીખે છે; ત્યાર પછીથી અલૌકિક ભગૃતિ આવે છે. આત્મ-ચિન્તન કરવાથી તે જાન મેળવે છે. જે મનુષ્યો ઈશ્વર તરિકે દુનિયામાં

પૂજયા છે, તેઓનામા જ્ઞાન અને ભગૃતિના ચમત્કાર બહુ જ નોવામા આવેલા હોય છે

વિજયવંતે જીવન ગાળવાને શ્રદ્ધાની જેટલી જરૂર છે, તેટલી જ જરૂર જ્ઞાનની પણ છે. શ્રદ્ધાથી આપણે માર્ગ ખુલ્લો થાય છે, પણ જ્ઞાનથી આપણું સાધ્ય સધાય છે. શ્રદ્ધાથી ઘણા દુષ્ટો અમવા પડે છે, પણ જ્ઞાનથી તે દુષ્ટો તરી જવાય છે, શ્રદ્ધાથી માણસ સહેતાં શીખે છે, પણ જ્ઞાનથી તે ચઢાતા શીખે છે; શ્રદ્ધાથી માણસ અધારામાં રહે છે, અને માને છે, અને જ્ઞાનથી માણસ પ્રકાશ મેળવે છે, અને બાળે છે. શ્રદ્ધાથી માણસ ચત્ન કરે છે, પણ જ્ઞાન થયા પછી શ્રદ્ધાનું કાંઈ પણ કામ હોતું નથી.

વિજયવંતે જીવન એ જ્ઞાનમય જીવન છે. આ જ્ઞાન પુસ્તકોનું જ હોતું નથી, પણ જીવનની આંટી ફૂંટીનું જ્ઞાન એ જ સાચું જ્ઞાન છે. જીવન શામાટે? જીવનનું સત્ય શું? વગેરે વગેરે બાણ્યનું એ જ

જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન શિવાય માણસના મૂંગાઇ બતાવે
મનને નિરાંત મળતી નથી, તેનું કંટાળા ભરેલું
જીવન સમાપ્ત થતું નથી, અને તેના જીવતા હૃદયને
શાન્તિ મળતી નથી, આ જ્ઞાન શિવાય મૂર્ખ
માણસોને મોક્ષ મળતો નથી, આ જ્ઞાન શિવાય પાપી
માણસોના હૃદય પવિત્ર થતાં નથી, પવિત્ર અને
દોષ રહિત જીવન ગાળવાથી જ જીવંતીના દુઃખ
અને અસંતોષ નાશ પામે છે, અને ત્યારે જ
સ્વતંત્ર જીવન ગાળવા માણસો શક્તિમાન થાય છે
બુદ્ધિના વિકાસ વિના મનની શાન્તિ રહી શકતી
નથી, પવિત્ર જીવન અને બુદ્ધિનો પ્રકાશ બે એક
જ વસ્તુ છે.

જ્ઞાનવાળો મનુષ્ય પોતાના જ ઉપર વિજય મે-
ળવતો હોવાથી, તેનાં પાપ, દુષ્ટ વૃત્તિ, અને ઇન્દ્રિયો
પણ તેને તાબે રહે છે, અને તેની વૃત્તિઓ તેની
જ દોરવી દોરાય છે. આ દુનિયામાં તેનો પુનર્જન્મ

જ્યો હોય, તેવું જ્ઞાન તેને થાય છે; અને આવી સ્થિતિએ પહોંચ્યા પછી, પાપી અને દુષ્ટ વિચારો તેના ઉપર બિલકુલ જોર અજમાવી શકતા નથી. ચિંતા, ભય, દુઃખ, શોક, નિષ્ફળતા, પશ્ચાત્તાપ અને કંગાલપણાથી મુક્ત થઈ તે જેવી શાન્તિ લોગવે છે, તેવી શાન્તિ ખરેખર સ્વર્ગનું જ્ઞાન કરાવનારી હોય છે.

જેઓ આ સ્થિતિએ પહોંચ્યા નથી, તેમની સ્થિતિ ખરેખર શોચનીય હોય છે તેમની દૃષ્ટિએ ખરાબ વસ્તુઓ જ સારી લાગે છે; અજ્ઞાન એ જ જ્ઞાન દેખે છે; અનિલને જ નિલ વસ્તુઓ માને છે; સત્ય વસ્તુ કરતા તેની છાયાને જ પૂજે છે, તેની સ્વાર્થી વૃત્તિઓને જ અનુસરે છે, અને નિષ્ફળતા મળતા દુઃખ લોગવે છે, જ્યાં પાપ ત્યાં જ તેઓનો વાસ હોય છે. અને વિષયાનન્દને જ શ્રેષ્ઠ માની અધ જની પોતાનું જીવન દૂંધું અને દુષ્ટ બનાવે છે. શાન્તિનો તે તેમને અભાસ પણ થતો નથી.

જીવન ઉપર વિજય મેળવવાને સારૂં તો જીવન-
નું સત્ય પ્રથમ શોધી કાઢવું જોઈયે; જીવન
શામાટે, અને જીવનમા સામર્થ્ય, બુદ્ધિ, અને
વૃત્તિઓને પૂરેપૂરા તપાસી રાખવા જોઈયે, આમ
થાય, તો જ મનુષ્ય પોતાના જીવન ઉપર દાબ મે-
ળવી શકે છે, તેને સાચે રસ્તે દોરવી શકે છે, અને
તો જ તે સારૂં અને ખોટું સમજી શકે છે

સંપૂર્ણ જ્ઞાનની શક્તિ ધરાવનારા મનુષ્યોને પો-
તાનામાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય છે, આ શ્રદ્ધા અધ
હોતી નથી સોનૂ વારે વારે ગળાઈ, ટીપાઈ અને
ઘડાઈ સુદર આબૂપણુ બને છે, તેવી જ રીતે જ્ઞાની
માણસો પણ જ્ઞાનની ભઠ્ઠીમાથી ગળાઈ અને ટીપાઈ
તેયાર થયા હોય છે, તેમની કસોટી ઘણીવાર થઈ
અઈ હોય છે, તેથી તેમના જ્ઞાનમા તેમને શ્રદ્ધા
ઉત્પન્ન થાય છે આ શ્રદ્ધા એ તેમનું બૂપણુ છે.
આ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થયા પછી, જ્યારે જ્યારે ફરીથી

તેમની કસોટી થાય છે, ત્યારે તેઓ ઘણા જ ખુશી થાય છે. આવી રીતે તેઓ શક્તિમાન, શ્રદ્ધાવાળા અને સુખી થાય છે

આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પછીથી જ જીવન ઉપર વિજય મળે છે, વિજય મેળવ્યા પછીથી તે સત્ય સમજી શકે છે I am the monarch of all I survey.

(જેટલું હું જોઈ શકું છું તે બધાનો હું રાજા છું)

આ મહાન વાક્ય લખનાર લેખકનો અર્થ આવો જ છે આવી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કર્યા પછીથી જ મનુષ્ય આવા વાક્યનો અધિકારી બને છે તે દીર્ઘ દૃષ્ટિવાળો બને છે, તેની ખુદ્દિનો વિકાસ સવાથી અંતરની દરેક વૃત્તિઓનો શુભ અશુભ અંત સમજી શકે છે; હું ખી દુનિયામાં રહેવા છતાં વિરક્ત જીવન જળકમળવત્ માળે છે જ્ઞાન મળેલું હોવાથી જેટલું તે જાણે છે, તેથી તે કુલાઈ જતો નથી,

કારણ જ્ઞાનના અંગાધ જાંઠારની તેને અજર હોય છે.

knowledge is proud that he knows so much.

Wisdom is humble that he knows nomore.

આ મહાન કવિ કાઉપરનું વાક્ય તેના જીવનથી તદ્દન સ્પષ્ટ સમજાય છે તેનું જ્ઞાન તેના વિનયને વધારે છે

અતમાં, દુનિયાને એક છેડેથી બીજે છેડે ભણવા દો કે, અપવિત્ર માણસો પવિત્ર બની શકે છે, અસંતોષી માણસોને સંતોષ મળે છે, નાસી-પાસ થયેલાઓને સાન્ત્વન અને વિજય મળી શકે છે. તેમનું જીવન નકામું નથી, તેમનું જીવન ન સુધારી શકાય તેવું નથી. મુખ્ય 'ત્હારા હૃદય-માથી પાપનો ઠાલ ભૂંસી નાખ, દુષ્ટ વૃત્તિઓને દૂર કર, સત્તા અને શક્તિ મેળવવાના સતત પ્રયાસ

આદર; અને શાન્તિની સમાધિ હો. તારૂં જીવન
 ચોક્કસ જય પામશે; તારૂં જીવ્યું નિરર્થક નથી;
 તારા હૃદયમાં ભગૃતિ લાવ, તારી બુદ્ધિને જ-
 ગાડ! હે પામર મનુષ્ય! ઉઠ, અને ભગૃત થા!
 તારા મનને સામ્રાજ્ય અપાવવું તારા જ હાથમાં
 છે. ધન્વિયોને સંયમમાં રાખી, મનની ગતિને
 ચોક્કસ માર્ગે દોરી, હૃદયને નિર્મળ બનાવી તારા
 મેળવેલા સામ્રાજ્યનું આધિપત્ય તું સ્વીકાર, અને
 શાન્તિ અને આનન્દ લોગવ!

હિન્દુ ધર્મની પાઠમાળા.

મૂળ દિન્દી લેખક—લાલા જૈજનાથ, બી. એ.

હિતર હિન્દુસ્તાનમાં ધર્મશિક્ષણના પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે ચલાવવા આ પુસ્તક સરકારે મંજૂર કરેલું હોય બધી જગ્યાએ તે ચાલે પણ છે આરસ્યક ફેરફાર તથા સુધારો વધારો કરી ગુજરાતી વાંચકોને પુરેપુરું ઉપયોગી મનાવ્યું છે આમાં નિયેના વિષયોના તેર ભાગમાં એકસો ઉપરાંત પાઠ પ્રત્યેકોત્તરરૂપે આવેલા છે.

ભાગ ૧ લો—ધર્મ અને તેના પ્રવર્તક, ભાગ ૨ જો—કૃષ્ણર વિષે, ભાગ ૩ જો—મનુષ્ય અને તેનું કર્તવ્ય, ભાગ ૪ જો—વર્ણાશ્રમ વ્યવસ્થા, ભાગ ૫ જો—સંસ્કાર, ભાગ ૬ જો—સ્રીઓના ધર્મ અને પુરુષોનું કર્તવ્ય, ભાગ ૭ જો—આચાર, ભાગ ૮ જો—પ્રચલિત ધર્મવ્યવસ્થા, ભાગ ૯ જો—દાન, ધર્મ, ભાગ ૧૦ જો—અસત્ વિશ્વાસ અને તેનું નિવારણ, ભાગ ૧૧ જો—પ્રચલિત સમ્રાજ્યો અને તેની વ્યવસ્થા, ભાગ ૧૨ જો—મહાપુરુષોનાં જીવનવૃત્તાંત, ભાગ ૧૩ જો—મોક્ષ કાઢિન સાધના ૫૪ ૪૦૦ ઉપર. પુઠું પાઠ્ય હોઈતું ને સુંદર સોનેરી નામનું

કિં. રૂ. સામાન્ય.

જીવનસુધારણાના સન્માર્ગ.

(ભાગ ૧-૨. લેખક વિક્રમદાસ મળચંદ શાહ, બી. એ) જીવનમાં નવીન હિતસાહ રેડનાર, નવીન ચૈતન્ય જન્મનાર, અપૂર્વ જ્ઞાનદ અને શાંતિ પ્રેરનાર તેમજ માનસિક શક્તિઓનો અજબ રીતે વિકાસ કરનાર અદ્વિતીયારથી જોતપ્રોત આ પુસ્તક પ્રત્યેક સ્ત્રી-પુરુષને સ્વપરિહિત સાધવામાં અમૂલ્ય મદદગાર થઇ પડે તેવું છે.

આમાં આવેલા વિષયોનો દૂકો સાર —

ભાગ પહેલામાં—(૧) લોકપ્રિય થવાની કળા (૨) જ્ઞાનદ પ્રાપ્તિના માર્ગો (૩) જીવનસૌન્દર્ય (૪) સ્વાસ્થ્યી બનો, (૫) સત્યમિત્રતાનું સ્વરૂપ (૬) માનસિક મિત્રો અને શત્રુઓ (૭) વાંચનદ્વારા શિક્ષણ (૮) મહત્વાકાંક્ષા. (૯) આત્મસુધારણા (૧૦) નિદ્રા દરમિયાન ચારિત્ર્યનું વર્ણન

બીજા ભાગમાં—(૧) આત્મચર શાંતિ. (૨) વ્યક્તિગત આકર્ષણ શક્તિ. (૩) સમજશક્તિના બહીસ. (૪) મનુષ્યની પ્રભાવશીલતા. (૫) ઉતાવળ એ વિનાશનું કારણ છે (૬) આત્મ-નિર્ભરતાનું મહત્વ (૭) ઉદ્યોગપરાયણતા. (૮) બોધક સૂત્રો.

બન્ને ભાગના રામચંદ્ર સોળચેજ પૃષ્ઠ ૨૫૦ લગભગ. કિંમત-ભાગ ૧ લો ૧-૦-૦ ભાગ ૨ જો ૦-૫-૦

સુખશાન્તિ-વિચારણા.

આ પુસ્તક જાણીતા અંગ્રેજ મેચકાર સર જર્જીન લે-
બકના એક પુસ્તકના આધારે પણ બધા ફેરફાર સાથે
તૈયાર કરેલું છે. તેમાં સામાજિક સુખની અભિવૃદ્ધિને લ-
ગતો વિષયોનો વિચાર દાખલા દલીલો તથા આપણા હિન્દુ
ધર્મના શાસ્ત્રીય પ્રમાણો સાથે કરવામાં આવ્યો છે. પુકું
પાકું ને રૂપેરી નામવાળું. ઇનામ તથા લાયકેરી સાર
સરકારે મળુર કર્યું છે કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

પ્રજુભક્તિ.

ધર્મશાસ્ત્રજ્ઞોને ખાસ મનન કરવા જેવો ગ્રન્થ.
“મીર્તાન્વસિ”ના ભાષાન્તર કરતાં મણિલાલ હરિભાઈ દેસાઈ
કૃત. આ પુસ્તકના પ્રકરણો (૧) પ્રજુભક્તિનું સત્ય સ્વરૂપ
(૨) વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ અને પ્રજુભક્તિનું આધુનિક સ્વરૂપ
(૪) વેદાન્ત ને પ્રજુભક્તિ (૫) સ્વરૂપ નિરૂપણ. (૬)
ભક્તિના બિન બિન પ્રકારો, (૭) પ્રજુભક્તિમાં સમાનક
અને (૮) પ્રતીર્ણ પાકું સોનેરી પુકું કિંમત રૂ. એક.

મુક્તિમાલા

અથવા

જીવરાજ જીવનમુક્તિ આખ્યાન.

વેદાન્તશાસ્ત્રનાં મહન તત્ત્વો સમજાવનારો આ સરસ્વ
ને સંવાદ રૂપે નવીન જ મન્થ છે સાધારણ વાંચનારને પણ
આ મન્થનો વિષય સમજવામાં મુશ્કેલી ન પડે તે માટે
જીવરાજ, મનરાજ, વિદ્યા, અવિદ્યા, કુમતી, સુમતી, મ-
ૃત્તિ, સરસ્વતી વગેરે પાત્રોનું રૂપક આપીને વેદાન્તનાં
મહન તત્ત્વોને સ્કંધ-સમાધાન વડે પરસ્પર સંવાદની પદ્ધતિથી
સમજાવવામાં આવ્યાં છે. વચ્ચેમાં સરસ્વ અને બોધક દૃષ્ટાન્તો
આપીને સાધારણ અધિકારીને પણ સિદ્ધાન્ત સમજાવ
જોવી રચના કરી છે. ભાષા છેકજ સાદી હોવાથી તેમાં
વિશેષ સરસતા થઈ છે આ પહેલા ભાગમાં ચાર અંક છે,
ને તેના પેટામાં પ્રવેશની જોડવણુ કરેલી છે. ભગભગ ૩૫૦
પૃષ્ઠનો આ મન્થ દરેક ધર્મજ્ઞાસુએ તથા પ્રસ્તુતશાળાએ
પોતાના સંગ્રહમાં જરૂર રાખવો યોગ્ય છે. કિ. રૂ. ૧-૧૨-૦.

ઈસુનું અનુકરણ.

પુસ્તકના નામ ઉપરથી આ પુસ્તક પ્રિરિત ધર્મને લગતું માની લેવાનું નથી, પરંતુ મનુષ્યના આધ્યાત્મિક જીવન માટે તથા આંતરજીવન માટે મહાત્મા ઈસુ પ્રિરિત નીતિના જે સૂત્રો દર્શાવેલાં તે જ આમાં છે. પહેલાં પુસ્તકમાં ૩૫ પ્રકરણો છે તેમાં પોતા વિશે, સત્યના સિદ્ધાંત વિશે, મોટી આશા અને મગરૂરી દૂર કરવા વિશે, શાન્તિ મેળવવા વિશે, દુ ખથી ચતા લાલ વિશે, લાશચને રોકવા વિશે, સાહસિક વિચારથી દૂર રહેવા વિશે, એકાન્ત જીવન વિશે, હૃદયના અનુનાય વિશે, મૃત્યુ વિશે મલીર મનન અને પોતાના જીવનની સુધારણા વિશે છે. બીજા પુસ્તકમાં આંતરજીવન વિશે, વિશુદ્ધ મન અને સાદા વિચાર વિશે, આત્મચિંતન વિશે, પ્રજ્ઞની કૃપા માટે કૃતગ્રાતા દર્શાવવા વિશે, વળેરે મનન કરવા યોગ્ય સૂત્રો છે. ક્રિમત આઠ આના.

ખુદ્ધ, ધર્મ અને સંઘ } બૌદ્ધ ધર્મ વિષેની
 દુકામા અને સરજ
 રીતે પુરેપુરી માહિતી આપનારાં બ્રો ધર્માનંદ કોમળેએ
 શ્રીમત મહારાજ સયાજીરાવ સમક્ષ આપેલાં ત્રણ વ્યાખ્યાન.
 લાયએરી માટે મજબૂર થયું છે. કી. છ આના.

ગીતાપરિચય.

લેખક—આચાર્ય રામદયાળ મજમુદાર, એમ. એ

૩મી આઠ પેજ ૨૦૦ પૃષ્ઠો આ મનનીય ધર્મગ્રંથ સર્વે
મતાનુયાયીઓને ઉપયોગી આ પુસ્તકનાં નીચે પ્રમાણે દસ
પ્રકરણો પડેલા છે — કિંમત રૂ. દોઢ.

પ્ર. ૧ હુ—ગીતાનો આદર. પ્ર. ૨ જી—ગીતાનું
સ્થાન, શાળ અને પાત્ર. પ્ર. ૩ જી—ગીતાનું વિશેષપણ
પ્ર. ૪ થુ—ગીતામાં શક્તિનો સચાર પ્ર. ૫ મુ—
ગીતાનો સ્વરૂપ પરિચય પ્ર. ૬ હુ—ગીતાનો રક્ષાનંત્ર.
પ્ર. ૭ મુ—ગીતાનો લક્ષ્યસંકેત પ્ર. ૮ મુ—ગીતાનો
કર્મસંકેત. પ્ર. ૯ મુ—ગીતામાં જન્મતનો સપૂર્ણ ધર્મ છે
પ્ર. ૧૦ મુ—ગીતોક્ત ધર્મનું પ્રાચીનત્વ

સૉક્રેટિસ અને તેનો છેલ્લો સંવાદ.

આમાં મહાત્મા સૉક્રેટિસનું હુંકે જીવનચરિત્ર, તેના મુખ્ય
સમયના કાટો અને ફિદોના છેલા એ આધ્યાત્મિક સવાદ
તથા એક પ્રસિદ્ધ અગ્રેજ લેખકના નીતિતત્ત્વનાં પ્રકરણો
છે. ઇનામ લાઈબ્રેરી માટે મંજુર થયું છે. પાકું છીંદણ
રૂ. ૬. કિંમત દસ આના.

સુશિક્ષિત સ્ત્રી

(બાળકોની ગૃહકેળવણીનો ઉત્તમ આદર્શ.)

ખાસ કરીને કેળવાયેલી સન્નારીઓને વાંચવા સારૂ બાળ-
કેળવણીના તથા સુગૃહિણીના ગૃહબ્યવસ્થાના ઉત્તમ નમુના-
રૂપે આ નવલકથાનું પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે

કિંમત રૂ. એક.

રાજસ્થાનની વીર રમણી-ચંદા.

ઐતિહાસિક સ્વતંત્ર નવલકથા. કિં રૂ. ૧-૧૨-૦

આમાં ચારસો વર્ષ ઉપર થઇ ગયેલી રણધોરના દુર્ગરક્ષક
સુરજનસિંહની પત્ની ક્ષત્રાણી ચંદાનો ચિતાર છે. સુરજન-
સિંહે લોક-સ્વાર્થને વશ થઇને શહેનશાહ અકબરની સામે
યુદ્ધ ન કરતાં મેવાડના મહારાણાનો એ અજીત કીલ્લો તેને
સોંપી દેવાનો વિચાર કર્યો. ને તેની બાજુ થતાં તેની પત્ની
ચંદાએ પોતાના સ્વામીદ્રોહી પતિનું ખૂન કરી પોતે સતી થઈ
હતી. ઇતિહાસમાં આવો બનાવ કવચિતજ મળી આવે છે ને
તેથી આ નવલકથા અદ્ભુત ને અત્યંત રસિક થઇ છે.

લખો:-જીવનસાલ અમરશી મહેતા,

પ્રિંટર-મહારાષ્ટ્ર, અમદાવાદ.

